

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Jurisprudence
Computer science
Educational sciences
Philological sciences**

**№48(241) 2025
Część 1**

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №48 (241), 2025

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor-profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Tasz kent

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

COMPUTER SCIENCE

Мәлібекұлы Ж., Мейрам С., Алтынбаев А.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ В СИСТЕМАХ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ4

Malybekuly J., Meiram S., Altynbayev A.

FEATURES OF APPLICATION OF INTELLECTUAL DATA MINING IN DECISION SUPPORT SYSTEMS4

Садубеков И.А.

АНАЛИЗ МЕТОДОВ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ЦЕН НА НЕДВИЖИМОСТЬ6

Sadubekov I.A.

ANALYSIS OF MACHINE LEARNING METHODS TO PREDICT REAL ESTATE PRICES6

PEDAGOGICAL SCIENCES

Буглай Н. М.

ОСОБИСТИЧНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ9

Buglay N. M.

PERSONALITY-ORIENTED LEARNING IN THE PROCESS OF TEACHING HISTORICAL DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS9

Рззаде А.А., Алиева У.Я.

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ШКОЛАХ И КОЛЛЕДЖАХ13

Rzazade A.A., Aliyeva U.Ya.

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES AT SCHOOLS AND COLLEGES13

PHILOLOGICAL SCIENCES

Abdullayeva Ye.

THE EMBODIMENT OF IDENTITY, SELF-SUFFICIENCY AND INDEPENDENCE IN THE NOVEL BY D. LESSING "THE GOLDEN NOTEBOOK"20

Aliyeva H.A.

THE CONCEPT OF "ROAD" IN MEDIEVAL ENGLISH LITERATURE24

JURISPRUDENCE

Дубровський О.

ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ АПЕЛЯЦІЙНУ ПАЛАТУ УКРНОІВІ27

Dubrovskiy O.

THE ISSUE OF ADMINISTRATIVE PROTECTION OF INTELLECTUAL AUTHORITY RIGHTS THROUGH THE APPEAL CHAMBER ABOUT IP OFFICE27

Лопасєва О.М., Миргородська К. М.

РОЛЬ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ30

Lopaeva O.M., Myrgorodska K. M.

THE ROLE OF FIRE TRAINING OF POLICE OFFICERS DURING MARTIAL LAW30

Лук'яненко О.А., Яровий О.Ю., Копилов Е.В.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ34

Lukyanenko O.A., Yarovyj O.Yu., Kopylov E.V.

OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTION TO COUNTER HUMAN TRAFFICKING34

Немцов В.Ю., Сухін К.С., Копилов Е.В.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ38

Nemtsov V.Yu., Sukhin K.S., Kopylov E.V.

OPERATIONAL INVESTIGATIVE INFORMATION AS THE BASIS FOR ORGANIZATIONAL AND LEGAL SUPPORT FOR COMBATING CRIME38

Єр'оміна С.П., Павлієнко В.О., Копілов Е.В.	
ОБОВ'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	43
Yeremina S.P., Pavlienko V.A., Kopylov E.V.	
DUTIES OF UNITS CARRYING OUT OPERATIONAL AND SEARCH ACTIVITIES	43
Елдос Саудабаев	
О ПРОБЛЕМАХ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В СООТВЕТСТВИИ С УК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	47
Eldos Saudabaev	
ON THE PROBLEMS OF CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES IN ACCORDANCE WITH THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	47
Яременко О.С., Тіщенко В.В., Копілов Е.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	52
Yaremenko O.S., Tishchenko V.V., Kopylov E.V.	
FEATURES OF REMOVING INFORMATION FROM ELECTRONIC INFORMATION SYSTEMS	52

COMPUTER SCIENCE

УДК 004.032

Мәлібекұлы Ж.
Мейрам С.
Алтынбаев А.

Университет «Туран-Астана», г. Астана, РК

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ В
СИСТЕМАХ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ

Malybekuly J.
Meiram S.
Altynbayev A.

FEATURES OF APPLICATION OF INTELLECTUAL DATA MINING IN DECISION SUPPORT
SYSTEMS

Аннотация.

В данной статье рассматриваются особенности применения интеллектуального анализа данных в системах поддержки принятия решений.

Abstract.

This article discusses the features of application of intelligent data analysis in decision support systems.

Ключевые слова: Data Mining, система поддержки принятия решений, прогнозирование, классификация, кластеризация, оптимизация, визуализация, интеграция, закономерность

Keywords: Data Mining, decision support system, forecasting, classification, clustering, optimization, visualization, integration, regularity

Интеллектуальный анализ данных (Data Mining, ИАД) в системах поддержки принятия решений (СППР) — это важнейший инструмент, который позволяет принимать более обоснованные и эффективные управленческие решения.

Основные применения интеллектуального анализа в СППР:

1. **Прогнозирование**
2. Используется для предсказания будущих событий, например, спроса на продукцию, поведения клиентов или рисков. Методы: регрессия, нейросети, деревья решений.
3. **Классификация**
4. Автоматическое распределение объектов (клиентов, транзакций, ситуаций) по категориям. Например, классификация клиентов по вероятности ухода или платежеспособности.
5. **Кластеризация**
6. Группировка данных без предварительных меток. Применяется для выявления сегментов клиентов, моделей поведения и скрытых закономерностей.
7. **Анализ ассоциаций**
8. Определение связей между событиями. Пример: анализ покупательских корзин, выявление сопутствующих товаров.
9. **Анализ аномалий**
10. Поиск отклонений от нормы. Часто применяется для обнаружения мошенничества, сбойных операций, критических ситуаций.
11. **Оптимизация решений**

12. Использование моделей для нахождения наилучших стратегий или параметров при заданных условиях.

13. **Визуализация данных**

14. Помогает лучше понять сложные зависимости, делая информацию доступной и понятной для управленцев.

Интеграция ИАД в СППР усиливает адаптивность и интеллектуальность бизнес-процессов, позволяя организациям быстрее реагировать на изменения и снижать риски.

Особенности применения интеллектуального анализа данных (ИАД) в системах поддержки принятия решений (СППР):

1. **Ориентация на практические задачи**
2. В СППР ИАД применяется не ради самого анализа, а для реальной помощи в принятии решений: прогноз продаж, выявление рисков, оптимизация ресурсов.
3. **Работа с большими объемами разнородных данных**
4. СППР часто обрабатывают данные из разных источников — CRM, ERP, соцсетей, сенсоров. ИАД помогает объединить эти данные и выявить закономерности.
5. **Интерактивность и адаптивность**
6. В СППР анализ должен быстро реагировать на изменения: новые данные — новые прогнозы и рекомендации. Поэтому интеллектуальные модели часто пересчитываются в реальном времени.

7. Интеграция моделей в процесс принятия решений

8. ИАД не просто строит отчёты — он предлагает конкретные сценарии действий, которые могут быть сразу интегрированы в стратегические или оперативные планы.

9. Учет неопределённости и неполноты данных

10. В реальной жизни данные бывают неполными, шумными или противоречивыми. ИАД в СППР учитывает это, применяя методы работы с неопределённостью (например, вероятностные модели).

11. Поддержка как оперативных, так и стратегических решений

12. Важно, что ИАД может быть полезен и для быстрых решений (например, одобрение кредита за секунды), и для долгосрочных стратегий (например, планирование развития сети магазинов).

13. Объяснимость моделей

14. Часто требуется не просто "чёрный ящик", а объяснение причин тех или иных рекомендаций — особенно в регулируемых отраслях (финансы, здравоохранение). Поэтому в СППР широко применяются интерпретируемые модели.

В заключении хотелось напомнить, что особенности применения интеллектуального анализа данных (ИАД) в системах поддержки принятия решений (СППР) заключаются в его направленности на практическую пользу и поддержку реальных бизнес- и управленческих процессов. ИАД в СППР не просто выявляет скрытые закономерности в данных, но и делает их интерпретируемыми и применимыми для обоснованного выбора стратегий и действий. Особое внимание уделяется интеграции анализа в систему принятия решений, адаптивности к изменениям внешней среды, обработке непол-

ных данных и поддержке многокритериальных задач. Таким образом, интеллектуальный анализ данных становится неотъемлемой частью современных СППР, значительно повышая их эффективность, гибкость и ценность для организаций.

Список использованной литературы:

1. Абдулов, П.В. Введение в теорию принятия решений / П.В. Абдулов. - М.: ЁЁ Медиа, 1994. - 446 с.

2. Адел, Абдулсалам Хаел Насер Информационные модели процессов поддержки принятия решений в вузе / Насер Адел Абдулсалам Хаел. - М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2012. - 140 с.

3. Бритков, В. Б. Методическое пособие по курсу "Системы поддержки принятия решений": моногр. / В.Б. Бритков. - М.: Ленанд, 2006. - 905 с.

4. Д, Юдин Б. Вычислительные методы теории принятия решений: моногр. / Д Юдин Б.. - М.: Либерком, 2014. - 320 с.

5. Дария, Сергеевна Набатова Математические и инструментальные методы поддержки принятия решений. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / Дария Сергеевна Набатова. - М.: Юрайт, 2015. - 289 с.

6. Затонский, А. В. Информационная поддержка принятия решений при управлении филиалом вуза / А.В. Затонский, С.А. Варламова, Е.В. Измайлова. - М.: РИОР, Инфра-М, 2016. - 334 с.

7. Затонский, А.В. Информационная поддержка принятия решений при управлении филиалом вуза: Научно-практическое пособие / А.В. Затонский. - М.: РИОР, 2016. - 380 с.

8. Интеллектуальные системы поддержки принятия решений в нештатных ситуациях с использованием информации о состоянии природной среды / В.А. Геловани и др. - М.: Едиториал УРСС, 2001. - 304 с.

Садубеков И.А.

Университет «Туран-Астана»

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332172>**АНАЛИЗ МЕТОДОВ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ЦЕН НА НЕДВИЖИМОСТЬ***Sadubekov I.A.*

«Turan-Astana» University

ANALYSIS OF MACHINE LEARNING METHODS TO PREDICT REAL ESTATE PRICES**Аннотация**

Статья посвящена прогнозированию цен на недвижимость с применением методов машинного обучения. Прогнозирование цен на недвижимость имеет высокую практическую значимость при проведении оценки стоимости для многих заинтересованных сторон, в том числе продавцов и покупателей недвижимости, риэлторов, девелоперских компаний и инвесторов, а также финансовых организаций, предоставляющих ипотечное кредитование.

Изучены опубликованные исследования, посвященные методам прогнозирования цен на недвижимость и проведен их анализ. Для построения модели прогнозирования были выбраны наиболее эффективные методы машинного обучения – случайный лес и градиентный бустинг.

Abstract

The article is devoted to real estate price forecasting using machine learning methods. Real estate price forecasting has high practical significance in conducting cost assessment for many stakeholders, including real estate sellers and buyers, realtors, development companies and investors, as well as financial institutions providing mortgage lending.

Published studies on real estate price forecasting methods were studied and analyzed. The most effective machine learning methods were selected to build a forecasting model - random forest and gradient boosting.

Ключевые слова: машинное обучение, прогнозирование, цифровые технологии, искусственный интеллект, точность прогноза.

Keywords: machine learning, forecasting, digital technologies, artificial intelligence, forecast accuracy.

В последние десятилетия наблюдается динамический рост сферы недвижимости, которая оказывает значительное влияние на экономику страны. Улучшить эффективность сферы недвижимости возможно как за счет факторов, представляющие настоящее состояние рынка, так и будущее. Стоимость недвижимости зависит от огромного количества внутренних и внешних факторов воздействия. В качестве воздействия могут выступать характеристики недвижимости, а также не связанные факторы, такие как состояние рынка, факторы ликвидности жилья.

Для составления прогноза ценообразования недвижимости влияние оказывают региональные факторы, так как для каждого региона присущи свои характерные факторы. Цены на недвижимость, формируемые на основе среднего значения стоимости первичного и вторичного рынка, являются объектом исследования рынка недвижимости с помощью прогнозирования. Используя данные исследования можно формировать общую картину прогнозирования не только на уровне региона, но и в целом на уровне государства. А также с помощью этих исследований можно формировать социальные и ипотечные программы для покупки недвижимости.

Для проведения исследований на рынке недвижимости необходимо глубокое изучение моделей и

методов прогнозирования с выявлением всех факторов, влияющих на стоимость недвижимости.

В связи с тем, что сфера недвижимости наиболее важная экономическая составляющая, то и спрос на ее владение прямо коррелирует с социально-экономическим развитием. От других товаров недвижимость отличается такими характеристиками как долговечность, неподвижность и уникальность, которые влияют на сложность ценообразования и прогнозирования для этого рынка. А также, эта сфера достаточно дробно сегментирована, потому что различные пользователи имеют разные потребности и разный платежеспособный спрос [1, 2].

На рынке недвижимости под *спросом* понимается количество объектов недвижимости и права на них, которые покупатели готовы приобрести по складывающимся ценам за определенный интервал времени [3]. Спрос на недвижимость характеризуется высокой интенсивностью, слабой реакцией на изменение цен и низкой эластичностью.

На рынке недвижимости под предложением понимается количество объектов недвижимости, которые собственники готовы продать по определенным ценам за определенный временной интервал. Предложение медленно реагирует на краткосрочные изменения цен, так как на него оказывают

влияние процессы развития, деловые циклы, доступности ресурсов и потребительские расходы. На рынок недвижимости оказывают влияние следующие внешние факторы:

- политические;
- экономические;
- демографические;
- инфраструктурные;
- социальные.

В качестве экономических факторов можно назвать экономические колебания, которые могут вызвать изменения в стоимости недвижимости. В то время как политическая неопределенность может уменьшить интерес к недвижимости в определенной местности. А изменения в демографической структуре, такие как старение населения или урбанизация, могут влиять на спрос на определенные типы недвижимости. К инфраструктурным факторам можно отнести близость поликлиник, магазинов, торговых точек и учебных заведений. Также

значимость объектов инфраструктуры может меняться в зависимости от удаленности недвижимости от центра города.

Проведение анализа перечисленных факторов лежит в основе определения средней цены на недвижимость, которая является базой для принятия инвестиционных и потребительских решений.

В результате обзора литературных источников [3-9] было изучено, что факторы, влияющие на ценообразование недвижимости, можно разделить на две группы: внутренние и внешние (рис 1.). К *внутренним* факторам относятся свои закономерности развития рынка, определяющие его поведение при изменении условий внешней среды, например сезонные колебания спроса, изменение объема предложения, взаимное влияние первичного и вторичного рынков.

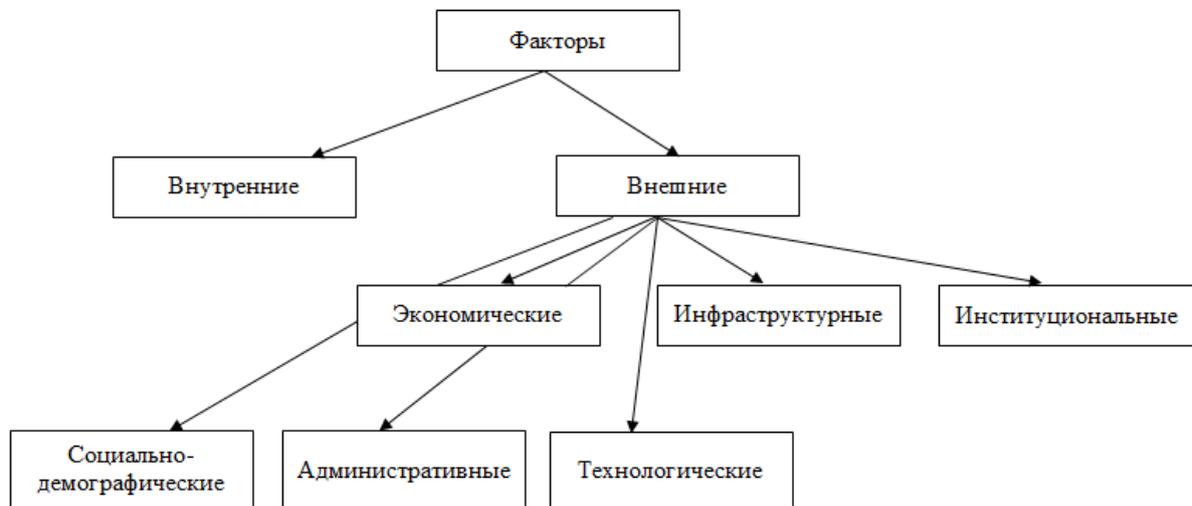

Рисунок 1 – Факторы ценообразования на рынке недвижимости

Рынок недвижимости – сложная структура для прогнозирования стоимости и спроса. И важно отметить, что не существует единого набора факторов, оказывающих влияние на него, и для каждого случая от исследователя требуется выбирать нужные характеристики по значимости факторов.

В современном мире больше компаний прогнозируют различные явления и события, особенно в сферах спроса на товары и финансовых показателей. Для таких предприятий точные и надежные прогнозы могут значительно повлиять на их эффективность и деятельность.

И самыми эффективными методами прогнозирования является применение алгоритмов машинного обучения. *Машинное обучение* – это отрасль искусственного интеллекта, позволяющая компьютеру "обучаться" на основе имеющихся данных и строить модели, умеющие выдавать прогнозы.

Для осуществления прогнозирования методами машинного обучения следует выполнить ряд шагов:

- 1) провести подготовку данных для анализа;

- 2) выбрать подходящий алгоритм машинного обучения.

- 3) обучить модель на обучающих данных;

- 4) провести оценку модели.

Существуют различные методы машинного обучения и каждый из них имеет свои особенности и применяются для определенных задач. Наиболее распространенные алгоритмы – линейная регрессия, случайные леса, градиентный бустинг и нейронные сети [1, 2, 10].

В результате проведения анализа источников, посвященных алгоритмам прогнозирования стоимости недвижимости, было принято решение использовать алгоритмы машинного обучения: случайный лес и градиентный бустинг.

Случайный лес – это алгоритм машинного обучения с учителем. Он основан на применении метода ансамблевого обучения для классификации и регрессии. Для его реализации запускается n -ое количество деревьев регрессии и они объединяются в одну модель для получения более точного прогноза, чем одно отдельное дерево.

- Градиентный бустинг – это алгоритм машинного обучения, которая создает модель прогнозирования в виде ансамбля слабых моделей прогнозирования, называемые деревьями решений. Его реализация основана на концепции бустинга, которая заключается в преобразовании признака слабого прогноза в признак сильного прогноза.

Для оценки точности моделей используются некоторые показатели и наиболее используемыми являются среднеквадратическая ошибка (MSE) (1) и корень из среднеквадратической ошибки (RMSE) (2).

$$MSE = 1 \sum_{i=1}^m (h(x^{(i)}) - y^{(i)})^2, \quad (1)$$

$$RMSE = \sqrt{1 \sum_{i=1}^m (h(x^{(i)}) - y^{(i)})^2}, \quad (2)$$

где $h(x)$ – прогнозируемое значение, y – фактическое значение.

А также показательной оценкой точности является коэффициент детерминации R^2 – оценка, которая показывает, насколько модель соответствует исходным данным [11].

Однако, представленные модели машинного обучения учитывают строительные и эксплуатационные характеристики недвижимости, тогда как не учитывают рыночные изменения и макроэкономические факторы. Поэтому необходимо будет регулярное обновление и дообучение модели.

Следовательно, в перспективе исследования можно рассмотреть введение таких факторов, как меняющуюся экономическую ситуацию в регионе, стране и мире.

Список литературы

1. Муравьева О.С., Мамаева А.А. Потенциал методов машинного обучения в ценообразовании на рынке жилой недвижимости. – URL: https://docs.yandex.kz/docs/view?tm=1745434212&tl d=kz&lang=ru&name=elibrary_72194304_93510873.pdf
2. Агафонова Е.О., Белоусов А.А. Сравнение эффективности методов машинного обучения в задаче оценки стоимости недвижимости. – URL: https://docs.yandex.kz/docs/view?tm=1745427361&tl d=kz&lang=ru&name=978-5-7883-1921-6_2023-053032.pdf
3. Асаул А.Н., Гордеев Д.А., Ушакова Е.И. Развитие рынка жилой недвижимости как самоорганизующейся системы. – СПбГАСУ, 2008. – 32 с.

4. Sornette D., Woodard R., Zhou W.-X. Oil Bubble: evidence of speculation and prediction // *Physica A*. – 2009. – P. 1571-1576.

5. Stevenson S. Modeling Housing Market Fundamentals: Empirical Evidence of Extreme Market Conditions // *Real estate Economics*, 2008. – Vol. 36.

6. Boya Z. An Empirical Analysis of the Factors Affecting Real Estate Price under the Background of Loose Monetary Policy // *Advances in Economics, Business and Management Research*, 2009.

7. Ahuja A., Mallikamas T. Asset Price Bubble and Monetary Policy: Identification and Policy Response under Inflation Targeting // *Office of Central Banking Studies, Monetary Policy Group, Bank of Thailand*. – 2003.

8. Kindleberger C., Aliber R. Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises // *Palgrave Macmillan*, 2005. – 309 p.

9. Galiniene B., Marcinskas A. The impact of housing conditions on Lithuanian households' subjective well-being // *International Journal of Strategic Property Management*, 2014. – No. 18(1). – P. 84-98.

10. Груздев А.В. Прогнозное моделирование в IBM SPSS Statistics, R и Python: метод деревьев решений и случайный лес. – М.: ДМК Пресс, 2018 – 642 с.

11. Левин Б. Наука о данных. Как проверить качество модели с помощью метрик. – URL: <https://nplus1.ru/material/2020/03/27/course-data-science-chapter-6>

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 378.147.091.3: 001.895: 94

Буглай Н. М.

доктор історичних наук, професор кафедри історії
Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-4313>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332185>

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Buglay N. M.

Doctor of Historical Sciences, Professor of History Department
Educational and Scientific Pedagogical Institute
named after V. O. Sukhomlynskyi
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-4313>

PERSONALITY-ORIENTED LEARNING IN THE PROCESS OF TEACHING HISTORICAL DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Анотація

Розглядається сутність та принципи особистісно-орієнтованої парадигми освіти. Сучасна система вищої освіти України поступово змінюється, переходячи від когнітивної моделі до особистісно-орієнтованого навчання здобувачів освіти. Для успішної реалізації цієї освітньої моделі у навчанні істориків необхідно не лише забезпечити їх високою професійною підготовкою для виконання традиційних завдань, але й розвинути здатність ефективно адаптуватися до складних і нестандартних ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися в професійній діяльності.

Abstract

The essence and principles of the personality-oriented paradigm of education are considered. The modern system of higher education in Ukraine is gradually changing, moving from a cognitive model to personality-oriented education of students. For the successful implementation of this educational model in the education of history students, it is necessary not only to provide them with high professional training to perform traditional tasks, but also to develop the ability to effectively adapt to complex and non-standard situations that they may encounter in professional activities.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, заклади вищої освіти, викладання історії, концепції, система освіти, методи.

Keywords: personality-oriented learning, higher education institutions, teaching history, concepts, education system, methods.

Сьогодні на навчальні заклади вищої освіти покладається завдання створити умови організації особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу з метою подолання його головних суперечностей і негативів. Особистісна орієнтація освіти відіграє важливу роль в гуманізації суспільства, де важливою складовою виступає гармонія людини із собою й світом.

Сучасна система вищої освіти поступово рухається від когнітивно-орієнтованої до особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, що заснована на етиці взаєморозуміння, взаємоповаги, творчої співпраці. Підґрунтям особистісно-орієнтованої освітньої парадигми є особистісний підхід у навчанні, який пов'язаний з іншими методологічними підходами (компетентнісним, діяльнісним, культурологічним, соціокультурним, технологічним) визнано багатьма науковцями як найкращий для навчання молодого покоління (І. Бех [2–3], О. Пехота [12], С.

Подмазін [13–14], М. Чобітько [19], С. Яценко [20] та ін.).

У дослідженнях, що присвячені особистісно-орієнтованій парадигмі містяться наукові й практичні здобутки щодо методів організації особистісно-орієнтованого навчання та виховання в освітньому середовищі, окреслюються проблемні питання особистісно-орієнтованого навчання у ЗВО та ЗЗСО, визначаються важливі аспекти особистісно-орієнтованого навчання в контексті НУШ, розкриваються принципи й технології особистісно-орієнтованого освітнього процесу, аналізуються теоретико-методологічні засади особистісно-орієнтованої педагогічної освіти і т. ін. [1; 5; 7–10; 16; 18]. Аналіз напрацювань з проблеми особистісно-орієнтованого навчання вказує на потребу подальшого розгляду особистісної орієнтації сучасної системи освіти в контексті викладання історії у ЗВО.

Особистісно-орієнтоване навчання має свою історію. Передумови його виникнення поступово визначались у різноманітних дослідженнях особистості. Гуманістичний підхід, як самостійний напрям у науці, виділився в 50-ті роки XX ст. В рамках цього напрямку людина розглядалася як неповторна унікальна цілісність, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується.

З самого початку гуманістичний підхід (спочатку в межах гуманістичної психології) займався вивченням можливостей та обдаровань людини. Він аналізував такі явища, як любов, творчість, образ «Я», розвиток, організм, реалізація власних можливостей, вищі цінності буття, становлення, спонтанність, досвід, психічне здоров'я тощо. На сьогодні світова наука пов'язує з ним імена К. Гольдштейна, А. Маслоу, Дж. Олпорта, К. Роджерса, К. Хорні, Р. Бернса та ін. [11, с.29–30].

Зміст концепції особистісно-орієнтованого навчання містить наступні основні положення:

1) Особистість як педагогічна категорія відображає специфічну сферу освіти та розвитку людини і виступає як особлива мета цього процесу.

2) Так само, як під час навчального процесу людина здобуває досвід використання знань, засобів розв'язування пізнавальних і прикладних завдань та творчих вмінь і навичок, вона має опанувати й досвід «бути особистістю», а саме реалізацію специфічних особистісних функцій (вибірковості, рефлексії, самореалізації, соціальної відповідальності тощо). Це особистісне «функціонування» особи не є якоюсь специфічною активністю, а виступає як внутрішній задум будь-якої іншої життєвої активності людини.

Метою особистісно орієнтованої освіти є створення умов, за яких розвиток особистісних функцій людини відбувається під час засвоєння будь-якого елемента освітнього змісту. Такий підхід до навчання, особливо вагомий у вищій освіті, обумовлює форми та методи навчання на різноманітних етапах набуття освіти. Освітнє середовище вищих навчальних закладів повинно забезпечувати особистісний розвиток кожного здобувача освіти, дозволяючи йому адаптуватися до змінних життєвих обставин і набувати високих рівнів суспільної взаємодії та інтелектуального розвитку. Створення таких умов ґрунтується на потребах суспільства у новому поколінні фахівців, які є як носіями, так і чинниками соціальної та професійної діяльності, мають високу культуру, поглиблені індивідуальні навички, спроможність усвідомлювати й продукувати свою власну освітню траєкторію, а також здатність брати на себе персональну відповідальність за власні рішення. У цьому дискурсі визначальну роль відводиться вмінню обґрунтовувати власні переконання, погляди, ідеї та пропозиції. Крім того, досягнення найкращих результатів у навчанні молоді є можливим через формування ефективно впорядкованого освітньо-виховного середовища, що впроваджується як в аудиторних заняттях, так і поза ними,

тим самим допомагаючи здобувачам освіти почувати себе особистістю та зосередитись на індивідуальному розвитку [15, с.47–48].

Особистісно-орієнтоване навчання у вищій школі ґрунтується на певних принципах. До найбільш поширених і продуктивних загальнонаукових методологічних принципів, які в контексті особистісного підходу набувають особливого змісту, можна віднести наступні:

– принцип комплексності, що передбачає всебічне дослідження причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної будови, їх зміну та розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі і часі, за кількісними й якісними ознаками та вихідні (результативні) параметри цього процесу;

– принцип системності, що зумовлює дослідження психолого-педагогічних явищ і процесів особистості як складних систем з функціонально-структурною будовою елементів взаємозв'язку і взаємообумовленості їх складових;

– принцип соціальної детермінації особистості пов'язаний з розумінням того, що особистість – це творчий суб'єкт соціально-історичних змін, а не тільки об'єкт, котрий відчуває на собі їх дію;

– принцип розвитку використовується для позначення загального, парадигмального підходу до аналізу проблеми і позначає зміни, що відображаються у внутрішній будові суб'єкта, у його структурі, перехід від структури однієї якості до структури іншої якості;

– принцип гуманізму потребує визнання права особистості та розвиток у педагогів і здобувачів освіти позитивної установки на особистість. У процесі позитивної установки на основі пізнання і самопізнання суб'єктів виявляється особистісний смисл взаємодії, активізується не лише емоційно-оцінювальний компонент (симпатія, приязнь, доброзичливість), а й морально-поведінковий, діяльнісний та лише в конкретній діяльності здійснюються самовияв, самоактуалізація і самоствердження особистості [4, с.28–29]. За таких умов відбувається гармонійне формування і всебічний розвиток особистості, повне розкриття її творчих сил, набуття неповторної індивідуальності.

Для реалізації моделі особистісно-орієнтованого навчання у ЗВО необхідно: організувати навчально-виховний процес як поєднання навчання й виховання, розвитку особистості; розкриття творчого потенціалу, становлення здібностей у гармонійному поєднанні з навчанням та вихованням; визначити характер взаємовідношень учасників навчально-виховного процесу, де взаємини будуються на принципах довіри, поваги одне до одного, співробітництва та партнерства; створити умови для досягнення кожним здобувачів освіти реально можливого для нього в даний період рівня навчальної успішності; створити умови для самопізнання, самонавчання та самооцінки своїх цілей та можливостей [6].

Однією з актуальних проблем на сьогодні варто назвати модернізацію системи підготовки май-

бутніх вчителів історії у ЗВО. Важливою проблемою й дотепер залишається пошук ефективних шляхів, забезпечення необхідних і достатніх умов для вдосконалення процесу формування педагога як висококваліфікованого фахівця. Ефективними формами підготовки майбутнього вчителя до реалізації особистісно-орієнтованого навчання визначено особистісно-орієнтовані лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття; педагогічну практику та самостійну роботу здобувачів освіти. Педагогічно доцільними методами встановлено: «ситуації успіху», навчальні ситуації, диспути, діалоги, рольові ігри, педагогічні тренінги. Засобами підготовки здобувачів освіти у процесі організації особистісно-орієнтованого освітнього середовища є: налагодження системних зв'язків між школою і педагогічним університетом/інститутом/факультетом; створення дидактичних матеріалів з дисциплін педагогічного циклу. Викладач має зорієнтувати зміст навчального процесу, а, відповідно, і зусилля здобувачів освіти на формування знань базових законів, понять, знань з предмета, наблизити навчальний процес до практичного життя, формувати творчий підхід, самостійність мислення, уміння застосовувати вивчене у ЗВО в практичній діяльності.

Завдяки орієнтації педагогічного процесу в педагогічних університетах на особистість здобувачів освіти (формуванню суб'єкт-суб'єктних відносин, створенню спеціального навчально-методичного комплексу з дисциплін професійно-педагогічного циклу, створенню системних зв'язків між школою і закладом вищої освіти) було створене особистісно-орієнтоване освітнє середовище [17, с. 393–394].

Сучасні підходи до викладання історичних дисциплін у ЗВО мають ґрунтуватися на застосуванні активних методів й форм навчання, які найбільш ефективно відповідають потребам здобувачів освіти в у самостійності та професійному розвитку. Серед найбільш ефективних активних методів, які можуть бути впроваджені в практику викладання історичних дисциплін, слід виокремити наступні:

- лекція-дискусія, яка дає педагогу можливість керувати думкою групи і використовувати цю думку для зміни негативних установок і помилкових поглядів, активізувати пізнавальну діяльність в аудиторії;

- лекція з інтенсивним зворотнім зв'язком має поряд з традиційною лекційною роботою періодичне використання технічних засобів;

- лекція із застосуванням «мозкового штурму» полягає у генеруванні учнями різних ідей, рішень щодо проблеми, яка розглядається на лекції з наступним узагальненням відповідей;

- лекція з розглядом мікро ситуацій за формою аналогічна лекції-дискусії, але при цьому обговорюються і аналізуються конкретні ситуації з реальної практики.

При цьому педагог активізує слухачів, розвиває дискусію і спрямовує її в потрібному напрямі, аргументовано підводить аудиторію до колективного висновку або узагальнення [1, с.353].

Особистісно-орієнтоване навчання з історичних дисциплін передбачає співпрацю та співтворчість здобувача освіти та викладача, коли основним суб'єктом навчального процесу є здобувач освіти. Викладач у процесі навчального процесу має спостерігати за розвитком здібностей здобувачів освіти, визначати особисті переваги у роботі з навчальним матеріалом, розкривати та розвивати їх індивідуальні здібності. Тож, фактичною метою такого формату навчання можна визначити розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей кожного здобувача освіти, допомога у пізнанні себе, самовизначеності та самореалізації, формуванні культури життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє життя.

Особистісно-орієнтоване навчання з історії у ЗВО потребує удосконалення змісту освіти, форм і засобів її реалізації, спрямованих на формування конкурентоспроможних фахівців, майбутніх вчителів історії, здатних втілювати концепцію «Нової української школи», застосовувати фундаментальні знання з історії у навчально-виховному процесі, розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми. Для реалізації особистісно-орієнтованого навчання слід корегувати лекційні, семінарські заняття та систему виконання самостійної роботи, спираючись на творчий потенціал, індивідуальні можливості та здібності здобувачів освіти, що забезпечить їх перетворення з пасивних спостерігачів на активних співрозмовників. У майбутнього вчителя історії важливо формувати почуття емпатії, за допомогою толерантного обміну думок, що покращить співпрацю викладача і здобувача освіти. При формуванні освітніх компонент професійної й вибіркової підготовки, слід враховувати соціальне замовлення суспільства на розвиток особистості та враховувати фундаментальні дослідження з дисциплін історичного циклу.

Особистісно-орієнтоване навчання з історії у закладах вищої освіти передбачає реалізацію сучасних технологій роботи у формі тренінгів, проєктів, інтерактивних технологій та ін., що спрямовується на інтеграцію знань, здобуття нових компетентностей, розвиток власного інтелектуального потенціалу. За допомогою використання таких технологій є можливість поглибленого вивчення актуальних тем, які може обирати сам здобувач освіти, що, в свою чергу, надає можливість викладачу працювати з кожним здобувачем освіти індивідуально.

Отже, утвердження особистісно-орієнтованого навчання набуває особливого значення для України, адже сучасна система вищої освіти повинна формувати самостійних та критично мислячих індивідів. Для ефективної організації такого підходу необхідно змінити акценти у навчанні здобувачів освіти: замість уваги на механічне запам'ятовування готових знань, слід зосередитися на розвитку особистісних якостей, творчих здібностей й здатності до аналізу. Головна мета підготовки майбутніх учителів історії у ЗВО полягає не лише у формуванні фахівців для розв'язання стандартних задач, а й у вдосконаленні їхніх навичок реагувати на скла-

дні та непередбачувані виклики в професійній діяльності, що стимулюватиме демократизацію взаємодії між викладачами та здобувачами освіти й допоможе побудувати тісні зв'язки між школами та університетами. Виняткову увагу варто приділяти активному залученню здобувачів освіти до розвитку їхніх особистісних і професійних якостей, підвищенню їхньої ролі як активних суб'єктів освітнього процесу.

Список літератури

1. Березюк О.С. Методи організації особистісно орієнтованого навчання в освітньому середовищі // *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід*: моногр. / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 346–360.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
4. Гомеля Н. С. Методологічні засади особистісного підходу в освіті // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Вип. 1. С. 27–33.
5. Гривнак Б. Парадигма особистісно-орієнтованого навчання на початку нового століття // *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2010. Вип.42. С.138–144.
6. Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методологічні аспекти особистісно орієнтованого навчання // *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2008. №3. С.74–78. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2923/1/1.pdf> (дата звернення: 04.04.2025).
7. Коробченко А. А. Проблеми особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах // *Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Бердянськ: БДПУ, 2005. №4. С.140–146.
8. Кучеренко І. Особистісно зорієнтоване навчання – домінантна модель реалізації концепції «Нова українська школа» // *Дивослово*. 2018. №11. С.9–15.
9. Лукьянова М. І., Разіна Н. А., Абдулліна Т. М. та ін. Особистісно орієнтований урок: конструювання та діагностика. Харків: Веста: Вид-во «Ранок». 2007. 176 с.
10. Огарь Ю. В. Особистісно орієнтоване навчання як засіб саморозвитку учня в умовах нової української школи // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019. Вип. 67. С.187–192.
11. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.]. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
12. Пехота О. М., Старева А. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: [моногр.], [2-е вид. допов. та перероб.]. Миколаїв: Ліон, 2006. 272 с.
13. Подмазін С. Технологія особистісно-орієнтованого уроку // *Сучасні шкільні технології / упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц*. Київ: ред. Загальнопед. газ., 2004. Ч. І. С.64–69. (Б-ка «Шкільного світу»).
14. Подмазін С. І. Особистісно орієнтований освітній процес: Принципи. Технології // *Педагогіка і психологія*. 1997. №2. С.37–43.
15. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. 436 с.
16. Савченко О.Я. Ознаки особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя // *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. 36. наук. пр. НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ: НПУ, 1997. С.180–186.
17. Сергійчук О. М. Деякі аспекти реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчальному процесі ВНЗ // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. №2. С.389–397.
18. Фасоля А. М. Особистісно зорієнтоване навчання: сутність, основи, технології: курс лекцій для слухачів курсів підвищ. кваліфікації пед. кадрів. Рівне: Юлат. 2008. 131 с.
19. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: Теоретико-методологічний аспект: моногр. Черкаси: Брама – Україна, 2006. 560 с.
20. Яценко С.Л. Особистісно орієнтоване навчання: теоретичний та прикладний аспекти // *Проблеми освіти: наук-метод. зб. / Ін-т інновац. технол. і змісту освіти МОН України*. Київ, 2015. Вип. 85. С. 231–237.

*Rzazade Atlas Abdulhuseyn**Преподаватель Мингячевирского колледжа туризма, Азербайджан**Алиева Улькер Ягуб**Преподаватель Мингячевирского колледжа туризма, Азербайджан*<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332232>

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ШКОЛАХ И КОЛЛЕДЖАХ

*Rzazade Atlas Abdulhuseyn**Teacher at Mingachevir Tourism College, Azerbaijan*

ORCID: 0009-0007-4718-2912

*Aliyeva Ulker Yagub**Teacher at Mingachevir Tourism College, Azerbaijan*

ORCID: 0000-0002-0251-3972

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES AT SCHOOLS AND COLLEGES

Аннотация:

Методика обучения иностранным языкам является практическим применением сравнительного языкознания. В настоящее время, когда в образовании происходят коренные изменения, когда радикально пересматриваются содержание и методы обучения, уместно вернуться к рассмотрению истории методики обучения иностранным языкам и основных тенденций ее развития. Наиболее полное определение методики звучит так: «Методика обучения — это наука, изучающая цели и содержание, закономерности, средства, приемы, методы и системы обучения, а также изучающая процессы обучения и воспитания на материале иностранного языка».

В начале XX века пропагандировался прямой метод. Считалось, что в основе этого метода лежит правильный принцип — ассоциирование иностранных слов с самими объектами. Это был метод естественного изучения иностранного языка, который является наиболее экономичным, наиболее быстрым для достижения цели. Кроме того, для многих методистов и преподавателей прямой метод был чем-то новым, привлекательным, и они искренне верили в его эффективность. Позже сформировался сравнительный метод обучения иностранным языкам, получивший свое название от того, что изучение иностранного языка предполагается на основе его сопоставления с родным языком. А при сочетании прямого и сравнительного методов родился смешанный метод. В зависимости от того, какие принципы в нем преобладают, он может быть ближе либо к прямому, либо к сравнительному методу. Со временем менялись не только цели обучения иностранному языку и требования к владению им. Методика обучения иностранному языку оказалась в кризисной ситуации. Кризисная ситуация всегда требует радикального поворота. Так, в условиях недостатка плодотворных идей был осуществлен переход к коммуникативному обучению. Кризис возродил активный методический поиск, что способствовало разработке современных методических концепций обучения иностранным языкам: коммуникативной, интенсивной, деятельностной и других. В настоящее время определяющую роль играют коммуникативно-ориентированные методы, в основе которых лежит общение и творчество учащихся.

Abstract.

The methodology of teaching foreign languages is a practical application of comparative linguistics. At present, when fundamental changes are taking place in education, when the content and methods of teaching are being radically revised, it is appropriate to return to the consideration of the history of foreign language teaching methods and the main trends in its development. The most complete definition of methodology is: "Teaching methodology is a science that studies the goals and content, patterns, means, techniques, methods and systems of teaching, and also studies the processes of learning and education using the material of a foreign language."

At the beginning of the 20th century, the direct method was promoted. It was believed that this method was based on the correct principle - associating foreign words with the objects themselves. It was a method of natural study of a foreign language, which is the most economical, the fastest to achieve the goal. In addition, for many methodologists and teachers, the direct method was something new, attractive, and they sincerely believed in its effectiveness. Later, a comparative method of teaching foreign languages was formed, which received its name from the fact that the study of a foreign language is supposed to be based on its comparison with the native language.

And with the combination of direct and comparative methods, a mixed method was born. Depending on which principles prevail in it, it can be closer to either the direct or the comparative method. Over time, not only the goals of teaching a foreign language and the requirements for proficiency in it changed. The methodology of teaching a foreign language found itself in a crisis situation. A crisis situation always requires a radical turn. Thus, in the conditions of a lack of fruitful ideas, a transition to communicative teaching was made. The crisis revived an active methodological search, which contributed to the development of modern methodological concepts of teaching foreign languages: communicative, intensive, activity-based and others. At present,

communication-oriented methods, which are based on communication and creativity of students, play a decisive role.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, методы, сравнение, учитель, ученик, современный
Key words: teaching a foreign language, methods, comparison, teacher, student, modern

Introduction. Methods of teaching foreign languages should develop further, since stagnation is destructive for any science. Comparison of modern teaching methods plays an important role, since new methods appear on their basis and it would be desirable that they do not have those disadvantages and shortcomings that are inherent in modern methods. Comparative characteristics are also important for choosing a job as a teacher. With such a variety, it is very difficult to make a choice without knowing the features and specifics of the methods. The functions of the teacher in the educational process have changed significantly. The teacher-mentor, the teacher-dictator have been replaced by the teacher-observer, the teacher-mediator, the teacher-"pacifier" and "leader". Although the personality of the teacher in this case fades into the background, its influence on the audience does not decrease, but, on the contrary, increases.

The actuality of the our research work lies in the fact that at the current stage of development of teaching foreign languages, the choice of teaching method is based on the characteristics of the team in which it will be used; it is necessary to take into account the personal characteristics of the students, their age, interests, level of training, the period during which the training will take place, as well as the technical equipment of the educational institution.

The purpose of this work is to identify the most effective methods in teaching a foreign language from existing modern methods of teaching a foreign language in secondary schools and colleges.

To achieve these goals, **the following tasks** are solved in the work:

- to consider existing modern methods of teaching foreign languages in secondary schools and colleges.
- to show similar and distinctive features, positive and negative sides of each method.
- to determine general methodological principles of organizing the teaching of foreign languages in secondary schools and colleges.
- to study the concept of communicative competence.
- to prove the advantage of active communication in English lessons in secondary schools and colleges.

The object of the study is the process of teaching a foreign language in secondary schools and colleges. **The subject of the study** is modern methods of teaching a foreign language in secondary schools and colleges.

In our study, we proceed from the **hypothesis**: the use of special methods contributes to the formation of communicative competence of students. **The novelty of the work** lies in the consideration of new, modern methods of teaching English, as well as in the combination of material. **The practical value of this work** is that its results can be used by English teachers in secondary schools, as well as by future specialists – students majoring in "Foreign Language" in practical

classes on the subject "Methodology of Teaching Foreign Languages". **The methods of scientific research** used in the work: - analysis of scientific literature, observation of students in the process of teaching English in secondary schools and colleges.

Modern methods of teaching foreign languages

The advancement of foreign language culture as a goal of education gave rise to the question of the need to create a new methodological system that could ensure the achievement of this goal in the most effective and rational way. The logic of developing the communicative methodology led to the final advancement of foreign language culture as the goal of teaching foreign languages in secondary schools and colleges. And such a system can only be built on a communicative basis.

In addition, as the practice of using the communicative methodology has shown, it ensures not only the acquisition of a foreign language as a means of communication, but also the development of comprehensive personal qualities of students. The communicative method was the basis for the creation of English language textbooks in secondary schools. In the last two decades, a trend known as projectivity has been forming in education. This concept was formulated in the context of the program for the restructuring of education proposed in the late 1970s by the Royal College of Art in Great Britain. It is closely connected with the project culture, which arose as a result of the unification of the humanitarian-artistic and scientific-technical directions in education. Project culture is, as it were, the general formula in which the art of planning, invention, creation, execution and design is realized and which is defined as design.

By mastering the design culture, the student learns to think creatively, independently planning his actions, predicting possible options, solutions to the problems facing him, implementing the tools and methods of work he has learned. The design culture is now included in many areas of educational practice in the form of project methods and project teaching methods. The project method is also actively included in teaching foreign languages. A striking example of the application of the project method is the textbook "Project English", published in 1985 by Oxford University Press. The author of the course is T. Hutchinson, a specialist in the field of communicative teaching of grammar.

Currently, intensive teaching of foreign languages is implemented in various developing, newly created and existing methodological systems. This is due to the diversity of specific goals of teaching a foreign language to various contingents of students, as well as the diversity of learning conditions (the schedule of teaching hours, their number, the size of the study group).

Methodological principles of modern methods of teaching foreign languages

In the course of the development of foreign language teaching methods, crises of deficit and "overproduction" of ideas necessary for the formation of a new methodological direction alternated. For example, the transition to communicative teaching was carried out in conditions of an obvious shortage of fruitful and truly new ideas. The crisis gave rise to an active methodological search, which contributed to the development of modern methodological concepts of teaching foreign languages: communicative, activity-based, etc.

In order to understand what modern methods of teaching English are based on, it is necessary to examine in detail the methodological principles that underlie these methods. The structure of the communicative method includes cognitive, developmental and educational aspects that are aimed at educating the student. Taking this into account and the content of the concept of "communicativeness", as well as the versatility of the teaching system, we can formulate the following methodological principles of the communicative method:

The principle of mastering all aspects of foreign language culture through communication. Foreign language culture here means everything that the process of mastering a foreign language can bring to students in the educational, cognitive, developmental and upbringing aspects [4, p.31]. The communicative method was the first to put forward the position that communication should be taught only through communication. In this case, communication can be used as a channel for education, knowledge and development. Communication is a social process in which there is an exchange of activities, experiences embodied in material and spiritual culture. In communication, emotional and rational interaction of people and influence on each other is carried out. It is communication that is the most important condition for proper education. Thus, communication performs the functions of training, cognition and development and education in the communicative teaching method. The process of teaching foreign language communication is a model of the process of real communication according to the main parameters: motivation, purposefulness, informativeness of the communication process, novelty, situationality, functionality, the nature of interaction of communicants and the system of speech means. Due to this, learning conditions are created that are adequate to real ones, which ensures successful acquisition of skills and their use in real communication conditions.

The principle of interrelated teaching of aspects of foreign language culture. The complex nature of foreign language culture is manifested in the unity and interrelation of its educational, cognitive, upbringing and developmental aspects. Each of these aspects, in a practical sense, is equivalent. But true mastery of one is possible only under the condition of proper mastery of the others. In this regard, any type of work, any exercise in the educational process, integrates all four aspects of foreign language culture and is assessed depending on the presence of these aspects in them. This principle concerns not only inter-*aspect*

relationships, but also *intra-*aspect** relationships. For example, it assumes the interconnection and interdependence of all four types of speech activity (reading, speaking, listening and writing) within the educational process. The need for interconnected learning is justified by the learning pattern, according to which mastery occurs more successfully, the more analyzers participate in it. Interconnectedness is present not only in the learning process, but also in individual exercises specially developed within the framework of this methodology.

The principle of modeling the content of aspects of foreign language culture. The volume of regional, linguistic and *lingua-regional* knowledge of reality cannot be fully assimilated within the framework of a school course, therefore it is necessary to build a model of the content of the object of cognition, that is, to select, depending on the purpose of training and the content of the course, that volume of the specified knowledge that will be sufficient to present the culture of the country and the language system. At the same time, it is also necessary to take into account the cognitive needs of individual students associated with their individual interests, etc. Certain frameworks of the training system and its final tasks require, for methodological purposes, the creation of a model of the content of development, that is, a certain minimum that is necessary to solve the problems facing the subject.

The principle of managing the educational process based on its quantization and programming. Any system of training presupposes quantization of all components of the training process (goals, means, material, etc.). Without quantization, the goals will be incorrect, the material will be indigestible, the conditions will be suboptimal, and the means will be inadequate. In other words, the systematic nature of training will be impossible, including its controllability and effectiveness.

The principle of systematicity in the organization of teaching foreign languages. This principle means that the communicative system of teaching is built in a reverse way: first, the final product (goal) is outlined, and then the tasks that can lead to this result are determined. This takes place within the entire course, each year, a cycle of lessons and one lesson and concerns all aspects. This approach ensures systematicity in teaching with all its inherent qualities: integrity, hierarchy, purposefulness. The systematic nature of training is built taking into account the patterns of students' mastery of each of its aspects. All training in organizational terms is built on the basis of the rules of cyclicity and concentricity. Cyclicity is manifested in the fact that a certain amount of material is learned within a cycle of lessons, each of which includes a certain number of lessons. Any cycle is built on the basis of the stage-by-stage development of a particular skill and ability in each type of speech activity. The systemic nature is manifested in the fact that the proposed system includes not only the foreign language teacher and the student, but also his parents, teachers of other subjects. Interdisciplinary connections are used as a means of additional motivation for those students who are not interested in a foreign language.

Distinctive features of modern methods

Many modern methods are communication-oriented, and one of their most important goals is teaching communication and mastery of speech means. Each of the methods uses different means, methods and principles. That is, each of the methods has distinctive specific features. The very first specific feature of the communicative methodology is that the goal of teaching is not mastering a foreign language, but a "foreign language culture", which includes cognitive, educational, developmental and educational aspects. These aspects include familiarization and study of not only the linguistic and grammatical system of the language, but also its culture, its relationship with the native culture, as well as the structure of the foreign language, its character, features, similarities and differences with the native language. The second specific feature of the communicative method is mastering all aspects of foreign language culture through communication. It was the communicative method that first put forward the position that communication should be taught only through communication, which has become one of the characteristic features of modern methods. In the communicative method of teaching, communication performs the functions of learning, cognition, development and education "Thus, task-based language teaching and telecollaboration work well together to improve language fluency and accuracy while also developing crosscultural awareness and 21st-century abilities that equip students for the needs of a globalized society. The integration of telecollaborative projects and task-based learning is a strategy that shows promise in fostering efficient language acquisition as educators continue to investigate novel approaches to language instruction" [1, p174].

The communicative method also includes mastering non-verbal means of communication: such as gestures, facial expressions, postures, distance, which is an additional factor in memorizing lexical and any other material.

A specific feature of the communicative method is also the use of conditional speech exercises, that is, exercises that are based on full or partial repetition of the teacher's lines. As knowledge and skills are acquired, the nature of conditional speech exercises becomes more and more complex, until the need for them is exhausted, when the statements of the students do not become independent and meaningful. Thus, from all of the above it is clear that many specific features that first appeared in the communicative concept were then adopted by other communicatively-oriented methods and are successfully used by them. But at the same time they differ in many ways from this concept and have their own features, inherent only to them.

The effectiveness of the project-based methodology is largely ensured by the intellectual and emotional content of the topics included in the training. It should also be noted that they gradually become more complex. But the distinctive feature of the topics is their concreteness. From the very beginning of training, it is assumed that students will participate in meaningful

and complex communication, without the simplification and primitivism that are usually characteristic of textbooks for beginners in learning a foreign language. Another distinctive feature of the project-based methodology is a special form of organizing the communicative and cognitive activity of students in the form of a project. This is where the name of the methodology actually came from.

A project, as mentioned earlier, is an independent work carried out by the student, in which verbal communication is woven into the intellectual and emotional context of another activity.

The novelty of the approach is that students are given the opportunity to construct the content of communication themselves, starting from the first lesson. There are few texts as such in the course; they are reproduced in the process of students working on projects proposed by the authors.

Each project is related to a specific topic and is developed over a certain period of time. The topic has a clear structure, is divided into subtopics, each of which ends with an assignment for the project work. A particularly important feature is that students have the opportunity to talk about their thoughts and plans. Working on a project creates a solid language base. Also specific is the division of skills into two types: the skills of a language learner and the skills of a language user. Phonetic and lexical-grammatical exercises of a training nature are used to develop the first type of skills. These are exercises in imitation, substitution, expansion, transformation, restoration of individual phrases and texts. Their peculiarity is that they are given in an entertaining form: in the form of a text to test memory, attention; guessing games; puzzles, sometimes in the form of a phonogram.

Let's move on to the intensive method and consider its specifics. This method is based on the psychological term "suggestion". This is the first specific feature of the intensive method. The use of suggestion allows to bypass or remove various kinds of psychological barriers in students in the following way. The teacher conducts classes taking into account psychological factors, emotional impact, using logical forms of training. He also uses various types of art (music, painting, elements of theater) in classes, with the purpose of emotional impact on students. However, suggestopedic teaching presupposes a certain concentration of study hours. At the senior stages, for example, it is advisable to allocate six hours a week at the expense of the school component of the curriculum, they should be divided into three, two hours each. If necessary, the number of hours can be reduced to three. Also, a specific feature of the intensive method is that suggestopedics widely relies on the position on the different functions of the two hemispheres of the brain. The inclusion of emotional factors in teaching a foreign language significantly activates the process of assimilation, opening up new prospects in the development of foreign language teaching methods.

Another distinctive factor is the active use of role-playing games. The specificity of intensive training is that educational communication preserves all the social and psychological processes of communication. Role-

playing communication is simultaneously a game, and educational, and speech activity. But at the same time, if from the position of students, role-playing communication is a game activity or natural communication, when the motive is not in the content of the activity, but outside of it, then from the position of the teacher, role-playing communication is a form of organizing the educational process. According to L.G. Denisova, [5, p.11] the main effective moments of the interactive methodology of teaching foreign languages are:

- creation of strong immediate motivation for learning, carried out in informal communication and motivation for communication close to real;

- high and immediate effectiveness of learning: already on the second day of classes, students communicate in the studied foreign language, using speech cliches embedded in the main educational text - remember, the text of the polylogue is introduced on the first day of classes;

- presentation and assimilation of a large number of speech, lexical and grammatical units; in one presentation, 150-200 new words, 30-50 speech cliches and several typical grammatical phenomena are introduced and assimilated.

This is also, undoubtedly, a specific feature. All of the above are the features of the intensive method, which to a greater extent ensure its effectiveness. These specific moments are almost completely different from the two previous methods. Only in one thing, perhaps, are they similar. All three methods consider collective work in a positive emotional atmosphere a necessary condition for successful learning. At the same time, the intensive method pays more attention to such types of activity as speaking and listening.

Common features in modern methods

At present, the goal of teaching English is formulated as follows: to teach students to communicate in English. But with this goal set, it becomes an end in itself. The goal of education is much broader than acquiring certain skills and abilities, and the potential of the subject "English" is much broader. Therefore, the goal of teaching English at the moment can be formulated as follows: to teach students not only to participate in communication in English, but also to actively participate in the formation and development of the student's personality.

Based on this, most modern methods of teaching English are based on the principle of active communication. Active communication involves building learning as a model of the communication process. In order to give learning the main features of the communication process, firstly, it is necessary to switch to personal communication with students (the principle of individualization in the communicative method, the principle of personality-oriented thinking in the intensive method, etc.), due to which a normal psychological climate is formed in working with the audience. Secondly, to solve this problem, it is necessary to use all methods of communication - interactive, when the teacher interacts with students on the basis of some activity, in addition to the educational one, perceptive, when there is a perception of each

other as individuals, bypassing the statuses of teacher and student, informational, when the student and teacher exchange their thoughts, feelings, and not words and grammatical structures. And the third necessary condition is the creation of communicative motivation - a need that encourages students to participate in communication in order to change the relationship with the interlocutor. Communication should be structured in such a way that gradual mastery of speech material occurs. The motivation for communication can be various incentives. When working with the project method, this is work on joint projects. The same incentive is used in the intensive method. Often, situations used during training are problematic. These situations should contribute to the formation of different opinions among students and not provide an unambiguous solution. Discussion of such situations allows different opinions to collide, causes the need to defend one's point of view, that is, the need to communicate in a foreign language. The use of problem situations also has another positive side, as it makes it possible to solve educational tasks, since it is possible to educate an active personality only by discussing situations based on genuine values.

In addition, collective joint activity is widely used in almost all methods. The tendency to replace individual work with group work has been developing for a long time. Collective work greatly activates the team. The formation of skills and abilities occurs in the system of collective actions, which contribute to the internal mobilization of the capabilities of each student. Forms of collective interaction are easily implemented in classes. This is work in pairs, three, in microgroups and in full groups. It should also be noted that role communication, constantly interacting with personal communication, is its prerequisite and condition. Situations of role communication, in which the skills and abilities of foreign language communication are formed, ensure the transition to a higher level of communication.

The features of intensive methods of teaching English are becoming increasingly widespread in foreign language teaching methods. For example, multifunctional exercises. It is necessary to remember that multifunctionality is inherent and should be characteristic of all speech exercises in the existing teaching practice. After all, several types of activity are involved: listening, speaking and certain grammatical knowledge. The same is true of conventional speech exercises, which were once a characteristic feature of the commutative method. Now they are also used in the interactive method.

The main direction of modern foreign language teaching

There are always certain relationships between potential participants in communication. At some point, one of them has a need to make contact, a need related to one or another aspect of human life. This may be a need for something specific; then communication will become an auxiliary activity, a means of satisfying the need. But this may also be a need for communication itself, then communication is an independent activity. The question arises: is it possible to organize training

so that communication training takes place in the conditions of communication, i.e. in adequate conditions? Yes, it is possible. This is what communicativeness serves. How does it manifest itself?

Firstly, in taking into account the individuality of each student. After all, each person differs from another in their natural abilities, and the ability to carry out educational and speech activities, and their characteristics as an individual: personal experience, a set of certain feelings and emotions, their interests, their position in the class.

Secondly, communicativeness is manifested in the speech orientation of the learning process. It consists in the fact that the path to practical mastery of speaking as a means of communication lies through the practical use of the language itself. First of all, this concerns exercises. After all, it is in them that the necessary conditions for learning are created. The more an exercise resembles real communication, the more useful it is.

Thirdly, communicativeness is manifested in the functionality of learning. Every teacher knows the fact that students, knowing words, being able to form this or that grammatical form, are unable to use all this in the process of communication. The reason lies in the teaching strategy, according to which words are first learned by heart, and the grammatical form is "trained" in isolation from speech functions, and then their use in speaking is organized. As a result, the word or grammatical form is not associated with the speech task (function) and then, when the speaker needs to perform this function in communication, it is not recalled from memory.

Teaching speech skills

In modern methodology, more and more attention is paid to the idea of considering communication in the broad context of human activity, such as: knowledge, mastery of spiritual values, work, study, play. In any communication situation there is a speaker or writer, listener or reader. Hence the identification of the main types of speech activity: productive (speaking, writing, associated with sending a message) and receptive (listening and reading, associated with receiving it). Speaking and listening are oral types of speech activity, and writing and reading are written. The concept of listening includes the process of perception and understanding of spoken speech.

To create motivation for learning a foreign language and, in particular, in listening as learning something new about the language and the world, as active participation in communication, it is important to choose the right audio texts. Texts that are too difficult can cause disappointment in students, deprive them of faith in success, and texts that are too easy are also undesirable. The absence of a moment of overcoming difficulties makes the work uninteresting and unattractive, not to mention that it cannot be a developing factor in the process of learning a foreign language. The correct choice of the audio text topic is important from the point of view of the interests of college students of a particular age group. For primary school students, texts based on fairy tales and

entertaining stories about animals are accessible and interesting. High school students, as shown by research by Azerbaijani methodologists, are interested in texts related to politics, technology, detectives. They listen with great interest to audio texts about love and friendship, about the life of peoples of other countries, about nature. Recently, the methodology has been talking about the importance of relying on the regional aspect when teaching a foreign language. If the texts for listening include information about the country of the language being studied, about the life and customs of its people, about holidays and traditions, then they develop the students' horizons and cultivate a sense of sympathy for other nations. "Creativity is the ability to make or otherwise bring into existence something new, whether a new solution to a problem, a new method or device, or a new artistic object or form" [3, p.125]. One of the effective means of creating motivation for learning a foreign language are texts devoted to youth problems. These problems have always existed and have always occupied young people, including high school students. However, only recently have they begun to be spoken about out loud, interesting radio and television programs, publications in the youth press have been devoted to them. A wider opportunity has appeared to discuss these problems with foreign peers using a foreign language. If a teacher includes audio texts in a lesson related to problems of youth leisure, modern music, informal associations, and problems of youth independence in modern life, he can be sure that such audio texts will not only be met with great interest by students, but will also entail a lively discussion. The main obstacle to perceiving speech by ear is the lack of a language environment, as a result of which the sound form of a word becomes a less powerful irritant than the graphic one, which leads to the failure to recognize words known to students. Students get used to perceiving information mainly through the visual channel. The teacher allows them to use the text when discussing and retelling it and actually read the proposed supports. In this case, the teacher himself slows down the development of auditory perception. Overcoming this difficulty is possible only if the teacher loads the students' auditory channel more, accustoming them to perceiving information by ear. The most effective way is when the teacher consciously leads students from favorable learning conditions to unfavorable ones, from the presence of verbal supports to their gradual removal.

In order to introduce students to reading in a foreign language, it is necessary, firstly, to stimulate the motivation for reading, and secondly, to ensure the success of its course with the help of appropriate tasks for exercises. These moments are interconnected and interdependent. The quality of texts plays an exceptional role in developing the motivation for reading. Their practical, general educational, and upbringing significance can be manifested only if they appeal to students. Many methodologists believe that "a text acquires meaning for a student when he can establish a certain relationship between his life experience and the content of this text."

Writing plays a major role in teaching a foreign language. At the beginning of learning, mastering graphics and spelling is the goal of mastering writing techniques in a new language for students. Later, writing is considered an important tool in learning a language: it helps to firmly assimilate language material (lexical, grammatical) and develop reading and speaking skills.

Information technology

Using computer technologies in teaching English. Computerization of the educational process is one of the most important tasks of modern education. It is associated with the development of the material and technical base of educational institutions, retraining of teachers, development of teaching methods, and the formation of a new culture of pedagogical work. The introduction of modern computer technologies, which are a fundamentally new means of teaching and a powerful tool for learning, requires the development of methods and organizational forms of teaching. At the current (initial) stage, the development of new methods is impossible without the joint work of the computer science teacher and subject teachers [6, p.18]. All methodological work of the group is based on the joint creative activity of teachers. This allows for the correct selection of computer technologies taking into account the specifics of subjects, their implementation in the process of teaching specific disciplines, and also to help teachers overcome psychological stress in the process of mastering skills in working with modern information technologies. The choice of integrating computer science and English was also determined by the fact that modern computer science vocabulary is based on English terminology. "While teaching four skills in classes, teachers integrate technology into their classes to teach receptive and productive skills. Thus, learners are exposed to target language discourse by native speakers thanks to films, and various video materials" [1, p.7]. Most software worldwide is English-language software products, and knowledge of English is necessary to master the tools of many information systems. Modern computer technologies are an integral part of multimedia technologies (from the English multi-many and media-environment). We consider these technologies as information technologies of training, integrating audiovisual information of any form (text, graphics, animation, etc.), implementing an interactive dialogue between the user and the system and a variety of forms of independent activity in processing information. "For that reason, teachers should guide their learners as to how to use such programs effectively. In addition, teachers should check the assignments and provide feedback regularly. Lack of feedback and monitoring of the learners' progress may demotivate them and stop using such software programs" [2, p.109]

The implementation of practical lessons, the educational process of a foreign language, confirmed that the school was motivated and prepared for the

process of teaching foreign languages through the use of computer technology. The use of the above-described new technologies was experimentally tested and introduced into the practice of our educational institution, which significantly affected the quality of teaching foreign languages, motivation for learning a foreign language.

Conclusion

The basis of the cultural approach in education is the following regularity: the development of a harmonious personality depends on the level of mastery of the basic humanitarian culture. Knowing other languages, a person gets the opportunity to cross the border of his native culture and meet other cultures. A dialogue of cultures occurs. A foreign language is an integral part of cultural education. The task of cultural education, including that projected onto a foreign language, is to create conditions in which the human personality can manifest itself in all its diversity and self-determination, conducting a dialogue within the horizon of culture. The personality is alive only in its address to others, in the perception of another in attention to another, in communication with another (or with oneself as the Other). This means that the personality exists where there is a dialogue. All methods, techniques and means of teaching a foreign language in the context of a dialogue of cultures are aimed at recognizing and understanding a new culture. In turn, such attitudes create a need to ensure such an organization of the educational process that would contribute to the formation and development of the learner's personality. The basis for teaching a foreign language in the context of a personal-activity approach should be not only and not so much the memorization of information, but the active participation of learners in acquiring knowledge, developing their ability for independent productive activity in a foreign language.

Bibliography

1. Avara H. The art of teaching English in the 21st century settings. 381p. 2023, Türkiye
2. Paker, T., & Balci, E. (2020). A study on the experiences of students and instructors in blended instruction and learning in an English preparatory school. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 7(4). 1709-1729
3. Kerr, B., (2023). Creativity, The Editors of Encyclopædia Britannica
4. Пассов Е.И., Кузюлев В.П., Коростелев В.С. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества. *Иностранные языки в школе*. № 6. 1999. с.31-35
5. Денисова Л.Г. Место интенсивной методики в системе обучения иностранным языком в средней школе. *Иностранные языки в школе*. № 4. 1999. с.11-14
6. Синагатуллин И.Н. Новый миллениум: роль и место ИЯ в пликкультурном социуме. *ИЯШ*, №1, 2002 г., с. 18.

PHILOLOGICAL SCIENCES

Yegana Abdullayeva

Doctor of Philological Sciences, Assistant Professor,

Azerbaijan University of Languages

<https://orcid.org/0009-0000-1370-3547>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332237>

THE EMBODIMENT OF IDENTITY, SELF-SUFFICIENCY AND INDEPENDENCE IN THE NOVEL BY D. LESSING "THE GOLDEN NOTEBOOK"

Abstract

The work of D. Lessing, a prominent representative of modern English prose, is interesting in several respects. This is primarily notable for the fact that the writer destroyed the stereotypes existing in English prose and brought the latest trends of Western thinking to literature. Her prose is notable for its socio-political, anti-colonial, and communist views, as well as the artistic features of modernism and postmodernism. D. Lessing's novel "The Golden Notebook" contains problems that reflect the above-mentioned trends and keep the reader interested. The author of the article also tells the life story of an intellectual woman who fights for her identity, freedom, and puts independence above all else, and shows that the writer is far from the feminist label. The woman she describes does not fit into any mold, she is the embodiment of identity, self-sufficiency, and independence.

Keywords: *D. Lessing, "The Golden Notebook", Embodiment of Identity, Self-Sufficiency, Independence*

Introduction. The creativity of Dorris Lessing, a prominent representative of 20th-century English prose, Nobel Prize laureate, is often associated with feminist literature. The writer avoids this label and said to those who call her a "feminist writer" "The critics slap labels on you and then expect you to talk inside their terms" (Hazelton, 1982). According to D. Lessing, when you approach the issue ideologically, the world is divided into "bad" and "good". In the last periods of her creativity, she generally criticized radical feminism, calling it a new dogma that limits free thought. The writer was more interested in describing the world and man comprehensively, not maintaining any ideological framework, and not linking her personal views to rationalism or irrationalism: "I see inner space and outer space as reflections of each other. I don't see them as in opposition. Just as we are investigating subatomic particles and the outer limits of the planetary system - the large and the small simultaneously - so the inner and the outer are connected" (Hazelton, 1982). That is why she was upset when her novel "The Golden Notebook" (1962), which brought her world fame, was called a "feminist novel". D. Lessing, who did not consider herself a feminist writer, wrote that "What the feminists want of me is something they haven't examined because it comes from religion. They want me to bear witness. What they would really like me to say is, 'Ha, sisters, I stand with you side by side in your struggle toward the golden dawn where all those beastly men are no more.' Do they really want people to make oversimplified statements about men and women?" (Lessing, 2008).

But at the same time, the writer supported the women's liberation movement, recognizing their right to self-expression. Literary criticism, as a rule, divides Doris Lessing's early creativity into two periods. One of them covers the years 1949-1956 and is a period that combines socio-political, anti-colonial and communist views. This period includes the years when her books

"The Grass is Singing" and "Retreat to Innocence" were published. The second period of her early work mainly includes feminism, autobiographical works and especially psychological themes: "The Golden Notebook" and "The Children of Violence" that possesses the series of five novels are noted as significant events in her creativity.

Her works of mature period of creativity are distinguished by their tendency towards science fiction and Sufism. These include "Briefing for a Descent into Hell", "The Summer Before the Dark" and "Canopus in Argos" which consists of five novels.

Her recent period of creativity is mainly related to the reworking of the themes raised in the early period and the search for new creative ideas and themes: "The Diary of a Good Neighbour", "If the Old Could", "The Good Terrorist", "The Fifth Child", "Ben: in the World", "Playing the Game".

It should be noted that D. Lessing's novel "The Golden Notebook" is considered the pinnacle of the writer's creativity and among the works he has written so far, "it makes for a strange, troubling and difficult reading experience" (Jordison, 2019).

Main part. The novel "The Golden Notebook" is more about racial discrimination, communism, mental mindset and the concept of norms, and all these problems are described from the point of view of a woman. Anne Mulkeen writes that "for its unique and revealing portrayal of the twentieth-century's new woman" (Mulkeen, 1972). Therefore, it can be said that the problem of women is not dominant in the work, but harmoniously fits into the problems of modern man, becoming a translator of women. In other words, it talks about the rights and freedom of the individual in society.

The creation of the novel coincides with the years when feminist literary criticism was born. It was after this novel that feminist literature and the artistic understanding of its problems were widely studied.

During these years, the history of female writers who had equal rights with male writers was studied, the issue of women's self-expression in the art of the word, where patriarchal discourse existed, was taken into account, the accepted literary stereotypes were exposed by going beyond the traditional patriarchal literary canons, and the image of the subject-woman was restored in the text. The novel "The Golden Notebook" also reveals a new perspective in the narrative, going beyond the meaning of "female writer". Some attribute the novel's narrative to a postmodern style. Thus, a researcher studying the fictionality of a text puts forward the same idea: "fiction is an important technique in postmodernist novels" (Atamoglan, 2020). The heroine of the novel thinks about her position in society, highlights inequality in relations between women and men, shares her thoughts on love, creativity, and politics. In the preface to the work, the writer wrote that "she does not mean the women's liberation movement. She speaks of the anger and resentment of many women" (Lessing, 2008).

The novel consists of five parts, and between each part are notebooks reflecting the feelings and emotions of the heroine of the work, the talented writer Anna Wulf. The heroine writes her feelings in notebooks marked with four different colors, "escaping from chaos and formlessness, from helplessness, and trying to separate different objects". The past in Black Africa, red is dedicated to modern politics, yellow to literary creativity, and blue to everyday events. The author cuts Anna Wulf's notes in notebooks according to the reality that comes from the plot of the work, and it is interesting that each notebook ends with "two black lines." The fact that the heroine's notes in notebooks end meant that the novel does not end, because the colorful fragments create the fifth – "The Golden Notebook," and for Anna Wulf it meant getting out of the darkness, reaching clarity, finding the harmony of existence and creativity. The author writes in the preface: "In "The Golden Notebook", everything is united into a single whole, boundaries are erased, divisions are put to an end, and this was a triumph of thematic unity. Anna and Saul Greene destroy the artificial plot in which their pasts are located" (Lessing, 2008). Templates and forms are invented so that one can somehow create order and define oneself". They understand each other, recognize each other, and accept their thoughts in the last "Golden Notebook". For this reason, both write in the same notebook, but it isn't known whether it is Anna or Saul who writes. Saul gives Anna the topic for his new book, and Anna gives him her notebook, giving him the idea for work.

It is clear from the plot of the novel that the main character, depending on the circumstances, experiences serious nervous breakdowns, goes through a moral crisis, and reaches the point of going crazy. This moral crisis is a reaction to the environment surrounding her and the situation in society. The author brings the absurd and chaotic situation in the political and social environment in which an intelligent and sensitive woman lives to a peak. She tests her rational and emotional skills in various ways, bringing together a person's struggle for survival with moral values.

The novel's narrative describes the ideological innovations and conscious changes of Anna Wulf in the form of a story within a story. Anna Wulf's real crisis is written down by the real Anna Wulf in the last "The Notebook", and the reader sees the deep roots of the reasons that created the psychological state of the heroine. It is in the last notebook that the heroine regains her sense of self-confidence by gaining new strength, abandoning the idea of individual and social freedom and focusing not on personal freedom, but on the idea of change and renewal of society.

As can be seen, the author has created the image of a woman who has her own position in life and creativity, who can realize her own thoughts and point of view. For this, she pays attention to the psychology, internal state, identity of the heroine, and illuminates her gradual transition. In fact, D. Lessing, bypassing the problems of radical feminism, speaks only of women, talking about their equal existence as men. It is no coincidence that the heroine's surname is the same as that of Virginia Woolf, a member of the Bloomsbury group. It is known that Virginia Woolf paid special attention to the problems of creative women, writing about a strong woman who called herself a creative crisis. D. Lessing's heroine, Anna Wulf, is also able to get out of the crisis she falls into and resolve all conflicts harmoniously.

The work begins with the theme of conflict, and the heroine talks about the reality where "everything is falling apart, collapsing." Anna Wulf expresses her thoughts on the situation in certain circles of English society. This conflict situation is repeated many times throughout the work, gradually influencing the opening of other motifs and leitmotifs. The heroine believes that the reason for this is the fragmentary nature of society, the disappearance of interpersonal relationships, and the meaninglessness of life itself. Anna Wulf is a writer and writes the work "The Shadow of the Third". The absence of the principle of dialogue in interpersonal relationships, distrust are leitmotifs in the heroine's own life, in her diaries, in her novel, and in her four different colored notebooks. The heroine, who writes in her notebooks in different fonts, creates an atmosphere of dialogue with quotes cut from newspapers, sketches taken from literary works, and parodies. All this indicates the turmoil, suffering, and fragmentation in her inner world. As the work progresses, her inner suffering and psychological state deepen, and the heroine faces the threat of losing her identity. As if this were not enough, she falls into depression, lives with fear and anxiety.

From the beginning of the work, it becomes clear that Anna has been abandoned by the person she loves and she is suffering. This event is discussed from beginning to end with her friend Molly. Anna's novel "The Shadow of the Third" is built on the theme of separation. Anna's alter ego, Ella, the heroine of the novel "The Shadow of the Third", comes to the point of suicide after this event. However, the attentive reader sees that before reaching this point, the writer Anna goes to a psychologist at the very beginning of her relationship with her beloved Michael, complaining that she can't experience truly deep feelings. So, Anna,

who transfers herself to the image of Ella, was experiencing psychological shocks and was in search of her identity long before the work was written.

The turmoil in Anna's inner world was related to the events taking place in society, the country, and the world. She looked at events globally, experiencing every new crisis and disaster that occurred on a global scale. The tests with the atomic bomb, the polarization of the world, the division into good and evil, the numerous local conflicts that occurred in different parts of the world aroused in her a sense of regret, made her close herself. Anna first pasted newspaper materials in her notebook, and later on the walls of her apartment. The author presents her heroine as a socially responsible person who is sensitive to the pain of others, perceives the pain of others as her own and suffers because of this.

After Anna's psychologist examined her, it was decided that what was happening, the source of pain, should be sought not outside, but in her inner world. The reader can't understand the mental incompleteness of Anna, who gained world fame with her novel. What happens to her, a fairly well-off person, the mother of a successful child who lives as she wants and does not suffer from financial dependence, a person who is not left without attention from friends? Anna's endless suffering is connected with her individual worldview and attitude to world events. She can't be satisfied with herself, and can't easily relate to the suffering of those around her, she thinks that she is also morally guilty in what is happening. The disunity in society, the misunderstanding between people torment her. She thinks that she lives in a world where the bonds between people are severed. These thoughts, spoken by Ella, the heroine of Anna Wulf's novel "The Shadow of the Third", apply to Anna, she sees and describes the world in this way.

In order to restore her inner integrity, Anna decides that it is necessary to isolate her consciousness from some issues, to "close it off", to impose certain restrictions on herself. Repeated dreams of her mother frighten her, a "destructive nightmare" torments her. Evil force appears to her in various forms. First, it appears in the form of a dance of slanderous, bitter dishes, then in the form of a "cheerful old man" who destroys people, and finally in the form of a man she knows, and forces the heroine to come to this conclusion.

Dreams, fantasies, visions are observed with the awakening of the hero's personality. Along with the recurring nightmares of evil, Anna also sees good. These two events make her think, and she comes to the conclusion that destructive and good forces are combined in one person. When the two dancing dwarfs are understood as the fantasies hidden in Anna's individual creativity, the force that motivates her to the creative process, the hero finds comfort. The revelation of the secret of scary and incomprehensible dreams gives Anna real pleasure, prompting her to restore her creative potential. When conversations with the doctor come to her in a dream like a benevolent witch, she recognizes herself and comes to the conclusion that she can now help herself. The scene of crossing the Yellow

Sand Dune and climbing the mountain she saw in her dream once again proves to her that she is already at a new stage of life and will be able to overcome this heavy burden. It is interesting that in the scene of climbing the mountain in her dream, she sees an unfamiliar person. This person is her savior, her salvation. The psychologist explains that the person she sees is herself. In other words, it is her identity, her identity. That savior explains to Anna that she can fight with herself and win this battle. That is why it is necessary to return to the past, to "work" on it: "Every time I sit down to write, and let my mind go easy, the words, It is so dark, or something to do with darkness. Terror. The terror of this city. Fear of being alone" (Lessing, 2008: 46).

Throughout the work, it becomes clear that Anna's thoughts draw the line of her life, turning into a nightmare in a way that she does not want, but at the same time bringing her back to life. The thoughts that Anna records in her "Black Notebook" talk about the world and the wars it creates. People's thirst for death, their conscious approach to it, terrifies Anna: "Every time one of them arrives I want to laugh-the laughter of disgust. Bad laughter, the laughter of helplessness, a self-punishment. Unreal letters, when I think of a slope of hot pored granite, my cheeks against hot rock, the red light on my eyelids. Lunch with the agent. Unreal-the novel is more and more a sort of creature with its own life" (Lessing, 2008: 48). Anna struggles with her feelings, views these feelings as immoral. These immoral feelings cause her shame and regret. Anna protests, and her protest results in not writing a novel. The famous novelist expresses her protest in this way and therefore keeps notebook entries that only she can read.

Anna, who forbids herself from being creative, turns herself into an object of criticism in her notebooks rather than judging people and humanity. Anna judges only herself, not others. Anna does not expect anything like others, does not resent her loved ones, but on the contrary, gets along with everyone tries to go. Even when he criticizes someone inside, she blames herself, a sense of shame dominates her, she reproaches herself.

In the image of Anna, D. Lessing depicts a person who is caught between his personality and the laws of society, who is at war with her inner "I", who can't bring her creativity and reality together. Her creative personality, unlike an ordinary person, is immersed in fantasies in his dreams, subconsciously, and is driven to suicide in the reality she has invented: "The four notebooks were identical, about eighteen inches square, with shiny covers, like the texture of a cheap watered silk. But the colours distinguished them-black, red, yellow and blue. When the covers were laid back, exposing the four first pages, it seemed that order had not immediately imposed itself. In each, the first page or two showed broken scribblings and half- sentences. Then a title appeared, as if Anna had, almost automatically, divided herself into four, and then, from the nature of what she had written, named these divisions"(Lessing, 2008: 45).

"The Black Notebook" is a record of the peak of her fantasies, a step towards suicide. Here, death and

destruction, human disasters take place in shades of black. Notebook notes and newspaper clippings pasted on the wall reflect her inner world. In “The Blue Notebook,” the reader learns that Anna discussed with a psychologist not only the issue of not writing, but also the feeling of shame about what happened, and the affirmation of her own identity. “The Blue Notebook” is based on Anna’s rehabilitation, her gradual “coming to herself.” Anna moves away from self-judgment and enters the stage of self-acceptance, making peace with herself. However, in these notes, Anna still can’t regain her desire to write, and answers the question addressed to her “when will you write?” with: “Maybe never.” Anna’s creative sense is restored only in the notes of “The Golden Notebook,” and she finds herself as a writer when she begins to write together with her alter ego, Saul Green. As Karan Mahajan notes, “She dreams of generating “a new kind of strength” out of chaos, of wearing words like “insecure” and “unrooted” as a sort of badge” (Mahajan, 2020).

Conclusion. As a result of the four notebooks, Anna Wulf creates the fifth “Golden Notebook” by “bringing the four together” and in fact restores her identity, her inner integrity. The image of the Golden Notebook in this case becomes a characteristic feature of identity. It is in this notebook that Anna merges with the identity of Anna in the other four notebooks. Also,

as a creative person, she creates a whole androgynous creator in both feminine and masculine beginnings. The reader is fully convinced of this when he witnesses that the notes are taken by Saul Green along with Anna. For this reason, “The Golden Notebook” is the victory of Anna Wulf’s identity as a woman, a person, and a writer, a reflection of her personal integrity. D. Lessing also repeatedly disagreed with those who called “The Golden Notebook” a “feminist novel,” calling it the restoration of the integrity of the individual and the flagship of personal rights.

References:

- Hazelton, L. (1982). Doris Lessing on Feminism, Communism and 'Space Fiction'. *The New York Times*.
- Lessing, D. (2008). *The Golden Notebook*. Harper Perennial Modern Classics.
- Mahajan, K. (2020). Doris Lessing’s ‘Golden Notebook’ and Our Era of Unrest. *The New York Times*.
- Atamoglan, A. Y. (2020). Fictionality in A Post-modern Novels (Based on the Creativity of Jasper Fforde). *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, (7), 411908.
- Jordison, S. (2019). Struggling with The Golden Notebook? The hard work is worth it. *The Guardian*.
- Mulkeen, A. (1972). Twentieth-Century Realism: The “Grid” Structure of “The Golden Notebook”. *Studies in the Novel*. Vol. 4, No. 2, 262-274.

Aliyeva Hamida Ahmad

Doctor of philological sciences,

Azerbaijan University of Languages,

professor of the Department of Foreign Countries Literature

<https://orcid.org/0009-0001-9503-7417><https://doi.org/10.5281/zenodo.15332247>

THE CONCEPT OF "ROAD" IN MEDIEVAL ENGLISH LITERATURE

Abstract

The concept "road" as a multivalent symbol is widely encountered in world literature since ancient times and depending on the context is not always used in its direct meaning. However, in all cases the road is a metaphor of movement, change and progress. In literary works, the road mainly acts as a symbol of spiritual journey, efforts of self-discovery and new beginnings. In medieval English literature, the road as a multivalent concept representing both physical and symbolic journey symbolises the path to truth, enlightenment and salvation. This article examines philosophical, religious, spiritual and other aspects of the concept of "road" in the context of analysing two literary monuments of medieval English literature - the epic "Beowulf" and "The Canterbury Tales" by G. Chaucer. In the context of the characters' fates, the concept of the road is analysed as a multilayered symbol uniting the physical and spiritual dimensions of human existence.

Keywords: English Literature, "Beowulf", "The Canterbury Tales", Concept,

The road, as a universal archetype, is a constant and eternal image found in folklore and literary works. M. M. Bakhtin, highlighting the chronotope of the "road" as one of the key narrative and meaning-creating chronotopes, argues that "few works are without variations of the motif of the road". M. M. Bakhtin writes: "On the road ('the great road'), the spatial and temporal paths of the most diverse people—representatives of all estates, conditions, religions, nationalities, and ages—intersect at one point in time and space" (Бахтин, 1975).

One of the literary works in which the concept of "road" manifests on various levels is the poem *Beowulf*, a striking example of the Old English epic tradition. (Heaney). Ernest J.B. Kirtlan writes: "Beowulf" may rightly be pronounced the great national epic of the Anglo-Saxon race. Not that it exalts the race so much as that it presents the spirit of the Anglo-Saxon peoples, the ideals and aims, the manners and customs, of our ancestors, and that it does so in setting before us a great national hero" (Kirtlan, 2015). The concept of "road" here can be interpreted from several perspectives. The protagonist, Beowulf, embarks on both literal and metaphorical journeys, during which his courage, moral integrity, and leadership qualities are tested. In the poem, the heroes must traverse various "roads": from the "dark" seas to the challenges of battling terrifying enemies. These roads hold both physical and symbolic significance, relating to fate or personal choice.

The first visible level in the poem is the physical one. Beowulf's journey to Denmark to aid King Hrothgar is the first significant "road" in the poem. This sea voyage is fraught with danger and demonstrates Beowulf's courage and determination. It is a physical transition into a foreign land, but also an introduction to a world of trials, where Beowulf will prove his worth by facing Grendel's mother and, ultimately, the dragon.

The concept of "road" is also reflected in the scenes of battles with sea monsters and the epic combat episodes. Beowulf's confrontations with these dangers

are both literal and figurative expressions of his heroism. All of this signifies Beowulf's noble journey, with each physical step he takes bringing him closer to fulfilling his destined heroic mission.

This, in turn, leads to the analysis of another aspect of the concept of the road: the theme of the road as fate. The road of fate, linking physical paths, represents a journey that Beowulf cannot control. The plot of the poem suggests that although individuals make choices, they remain subject to forces beyond their control. The road of fate is evident throughout the work, especially in the moments leading to the demise of the main characters.

For example, Beowulf's final battle with the dragon can be seen as the culmination of fate. Despite his previous victories, this battle marks the end of his journey. The poem reflects how Beowulf confronts the consequences of his past actions in the latter part of his life. His fate, defined by his courage, remains unavoidable. The dragon, symbolizing Beowulf's past deeds and accumulated wealth, also serves as a harbinger of his ultimate demise. The "road" of fate in *Beowulf* suggests that even the greatest heroes are not immune to the inevitable flow of time and death.

The next aspect of the concept of "road" in *Beowulf* is tied to moral and ethical values. Beowulf's decisions are guided by a code of honor that reflects the values of Anglo-Saxon warrior culture. These values are evident in his willingness to fight dangerous enemies to protect his people and his reputation, rather than for personal gain. Throughout the narrative, Beowulf chooses the "right" path, adhering to virtues such as loyalty, courage, and generosity.

In the first part of the poem, Beowulf chooses to fight Grendel without weapons. This act is a testament to his honor. He prefers to face the creature on equal terms, adhering to the warrior code that values personal strength and bravery over reliance on external factors and tricks. Similarly, Hrothgar's decision to fight Grendel's mother after the death of his beloved queen

demonstrates his sense of duty and moral responsibility.

Beowulf's journey also represents a "path" of leadership. As a young hero, he seeks glory through strength and martial prowess, but as an aging king, he comes to understand the importance of wisdom and responsibility. His final confrontation with the dragon illustrates how his "path" of leadership has evolved. He no longer seeks personal glory; instead, he is concerned with the safety of his people and the legacy he will leave behind. The "path" of leadership in *Beowulf* emphasizes the transformation of a warrior, who once sought personal fame, into a king focused on the welfare of his kingdom.

In the Middle Ages, the idea of "the road" was closely intertwined with religious, moral, and social themes. Whether it concerned a physical journey, a moral choice, or a spiritual pilgrimage, it was a central concept for understanding the human condition, the fate of the soul, and the relationship between man, God, and society. The hero's journey along these paths often symbolized his inner development and ultimate destiny.

examines the monomyth of the "hero's journey" in the context of the road and journey, concluding that it is ultimately and "a wonderful transition and return".

Pilgrimages and various religious-spiritual journeys were common phenomena, as people undertook them for spiritual reasons. The concept of "the road" became fundamental in religious literature, such as pilgrimages to God or salvation. According to I.F. Golovchenko, "the concept of journey in the Middle Ages was also perceived through the lens of religion: the journey had an allegorical nature and was primarily seen as a path toward something unattainable" (Головченко, 2017).

A striking example of this is Geoffrey Chaucer's *Canterbury Tales*, in which the pilgrimage to Canterbury serves as both a physical journey and a metaphor for the search for the salvation of the soul (Chaucer, 2019). The frequent use of the road as a metaphor can be explained by the fact that "the connection between time and space in the depiction of the road generates rich metaphors" (Мальцева, 2022). Here, the concept of the passage of time is expressed through metaphors such as "life's journey," "historical path," "laborious path," and others.

The physical journey undertaken by the pilgrims also symbolizes the spiritual, moral, and social paths they choose. "Thus, the road is connected with movement, which can be both physical and spiritual, i.e., actual and mental" (Бондарь, 2006). Chaucer employs the concept of the "road" to explore human nature, social roles, and the relationship between fate and free will. It is this concept that plays a central role in understanding the structure and meaning of the work. An analysis of Chaucer's tales reveals that the concept of the "road" served as a foundation through which broader themes such as morality, pilgrimage, and social mobility in medieval society could be explored.

The literal journey of the pilgrims from London to Canterbury is a shared experience, but it is also marked

by individual stories and experiences. The pilgrims represent all layers of medieval English society: among them are a knight, a monk, a priest, a doctor, a sailor, a merchant, a weaver, a cook, a yeoman, a canon, and others. Their stories are quite diverse. Each of these characters has their own lifestyle, which influences their narrative, actions, and attitude toward the pilgrimage.

The physical "road" for Chaucer serves as a means to represent the intersection of medieval society with the pilgrims, ranging from knights to the clergy and commoners. For instance, in the *Knight's Tale*, the ideal medieval "path" of knighthood and valor is embodied. The medieval person was convinced of their powerlessness in the face of the cruelty of gods or fate, who seemed to revel in human suffering. However, the dying Arcite refutes the notion of humans as mere toys of fate, finding the strength to overcome fate's will, reconcile with Palamon, and return to the knightly ideals of "selfless nobility, true justice, and self-forgetting service to others." The subsequent wedding of Palamon and Emily, following Arcite's death, for medieval readers, affirmed that "the will of the all-good God, turning all things to good," acted, "though in a hidden form, even in pagan antiquity." "When the great first-moving Cause had created the fair chain of love, great was the deed and high his intent, and well wist he what he did" (Chaucer, 1919).

Chaucer presents characters who, on one hand, submit to divine will and the natural order, while on the other hand, possess the autonomy to choose their own actions. The conflict between Palamon and Arcite in the *Knight's Tale* can be interpreted as a struggle between fate and free will. Both men believe they desire to marry the same woman, yet their actions, based on free will, lead them down a path that ultimately ends in tragedy. This reflects the medieval belief in divine intervention, while also acknowledging the significance of human choice.

Each of the characters in the poem seeks their own path, and the "path" of the Wife of Bath reflects a more secular, experience-based understanding of love and marriage (Chaucer, 1919). The Wife of Bath's story tells of her journey to independence and control over her life. Her multiple marriages are part of her "path" toward personal empowerment, challenging the social expectations placed on women in Chaucer's time. The "Monk's Tale" presents a "path" of piety and humility, preaching repentance and moral righteousness. Through these contrasting "paths," Chaucer explores how social status, gender, and personal experience shape individuals' approaches to life and pilgrimage (Chaucer, 1919).

Thus, the tale of each pilgrim can be seen as a description of their personal moral or spiritual journey. Chaucer reflects the diversity of lifestyles, illustrating the contradiction between virtue and vice, divine will and human will, as well as the consequences of different life choices. Abdullayeva, who studies the same problem in English literature, writes that in this case the "the sharp contradiction between the moral values and the values created by religious law is captured in the mockery of bitter laughter" (Abdullayeva, 2021).

In conclusion, it can be argued that in *Beowulf*, the concept of "the road" operates on multiple levels, revealing profound symbolic layers of heroism, fate, and morality. Whether it is the inevitable journey across the seas, determined by fate, or the moral choices that define the hero's character, the "road" plays a powerful symbolic role in the poem. *Beowulf*'s journey teaches that the choice of path is, on one hand, linked to the decisions of the individual, and on the other, to forces beyond his control. In this sense, *Beowulf* is not only the heroic story of one man but also the tale of the complex interaction between choice, fate, and the course of life.

In "The Canterbury Tales", Geoffrey Chaucer masterfully combines the literal and metaphorical use of the concept of "the road" to explore themes of morality, social structure, and spiritual development. The concept of "the road" serves both as the foundation for physical pilgrimage and as a means for a deeper exploration of the characters' inner lives. By examining how people from different social strata travel their personal paths, Chaucer invites readers to reflect on the complexity of the human experience and the paths they choose in life.

Conclusion. In medieval literature, the concept of the road is deeply interwoven with themes of morality, spirituality, and social structure. Geoffrey Chaucer's "The Canterbury Tales" epitomizes this with its pilgrimage framework, where the literal journey to Canterbury mirrors the characters' moral and spiritual quests. The diversity of pilgrims—from knights to commoners—reflects the intersection of social strata, while their individual stories explore universal themes of virtue, redemption, and human folly.

Similarly, in the Old English epic "Beowulf", the road signifies both physical and existential journeys. *Beowulf*'s travels, fraught with trials and battles, symbolize his path to heroism, self-discovery, and eventual

mortality. The interplay between fate and free will is central to the narrative, as *Beowulf* navigates the challenges posed by his destiny.

References

1. Бахтин М.М. (1975). Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике <https://yanko.lib.ru/books/cultur/bahtin-hronotop.htm>
2. Бондарь Н.Ю. (2006). Своеобразие архетипа дороги в романе Дж. Барнса "История мира в 10 1/2 главах" // Літературознавчий збірник. №26-27. с.10
3. Головченко И.Ф. (2017). Литературное путешествие в эпоху античности и Средневековья: конвергенция типологических особенностей. Филологические науки. Вопросы теории и практики, Тамбов, Грамота, №3(69): в 3-х ч. Ч.1. с.15-17.
4. Мальцева Е.А. (2022). Дорога как предмет концептуальной рефлексии // Идеи и идеалы. Е.14, № 3, ч.2., с.392
5. Abdullayeva, Y. (2021). Historical Imagination: Interpretation of the Past in Postmodern Novels A History of the World in 10½ Chapters and The Incomplete Manuscript. Academic Journal of Modern Philology, (14), 9-24.
6. Chaucer G. (1919). The Canterbury tales, New-York, Duffield Company, p. 63-64. <https://archive.org/details/canterburytaleso00chauoft/page/62/mode/2up>
7. Chaucer G. The Canterbury tales. The Wife of Bath's Prologue and Tale. <https://www.poetryintranslation.com/>
8. Heaney S. *Beowulf*. A new verse translation. <http://www.somanybooks.org/eng205/Beowulf.pdf>
9. Kirtlan E.J.B. (2015). The story of *Beowulf*. New York Thomas Y. Crowell Company Publisher, p. 7. <https://www.gutenberg.org/files/50742/50742-h/50742-h.htm>

JURISPRUDENCE

УДК 346.9

Дубровський Олександр

Київський Національний університет імені Тараса Шевченка

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332254>ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ЧЕРЕЗ АПЕЛЯЦІЙНУ ПАЛАТУ УКРНОІВІ

Dubrovskiy Oleksandr

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ISSUE OF ADMINISTRATIVE PROTECTION OF INTELLECTUAL AUTHORITY RIGHTS
THROUGH THE APPEAL CHAMBER ABOUT IP OFFICE**Abstract**

The article examines problematic issues of administrative protection of intellectual property rights in Ukraine and develops proposals for improving the legislative regulation of these issues. It is noted that in Ukraine the system of protection of these rights includes both judicial and administrative mechanisms, among which the Appellate Chamber of the Ukrainian National Office of Intellectual Property and Innovations occupies a special place. (IP OFFICE). The issue of the main functions of the appeals chamber is revealed. The issue of the post-grant opposition procedure is analyzed in detail. The author argues that administrative protection through the Appeals Chamber has a number of advantages compared to judicial proceedings. Based on the analysis of scientific approaches and judicial practice, conclusions were formulated that further improvement of the work of the chamber will contribute to strengthening the legal system and innovation potential of Ukraine.

Key words: IP Office, administrative protection, IP rights, copyright.

Права інтелектуальної власності (ІВ) є фундаментом інноваційного розвитку сучасного суспільства, забезпечуючи правову основу для захисту творчих і технологічних досягнень. В Україні система захисту цих прав включає як судові, так і адміністративні механізми, серед яких особливе місце посідає Апеляційна палата Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ). Цей орган відіграє ключову роль у забезпеченні справедливого, прозорого та ефективного розгляду спорів у сфері ІВ, що є важливим для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та стимулювання економічного зростання.

Апеляційна палата УКРНОІВІ є спеціалізованим колегіальним органом, створеним для розгляду адміністративних спорів у сфері ІВ. Її діяльність регулюється Законом України "Про охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності" та Регламентом Апеляційної палати, затвердженим наказом Міністерства економіки України від 23 листопада 2023 року № 17768 (набрав чинності 9 лютого 2024 року). Цей нормативний акт визначає порядок роботи палати, її повноваження та процедурні аспекти розгляду справ.

Основними завданнями Апеляційної палати є: розгляд заперечень проти рішень УКРНОІВІ щодо реєстрації об'єктів ІВ (торговельних марок, винаходів, промислових зразків тощо); визнання торговельних марок добре відомими в Україні, що забезпечує їх посиленій правовий захист; процедура *post-grant opposition* – розгляд заяв про визнання

прав на об'єкти ІВ недійсними після їхньої реєстрації; медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів, що дозволяє сторонам досягати компромісу без ескалації конфлікту до судового розгляду.

Процедура *post-grant opposition* (післяреєстраційне оскарження) є нововведенням у діяльності Апеляційної палати, яке значно розширює її повноваження та наближає українську систему захисту ІВ до європейських стандартів. Цей механізм дозволяє зацікавленим особам оскаржувати правомірність видачі охоронних документів на об'єкти ІВ після їхньої реєстрації, якщо вважається, що таке рішення суперечить законодавству.

Етапи процедури: а) Подання заяви. Заявник (фізична або юридична особа) подає письмове заперечення до Апеляційної палати через інформаційно-комунікаційну систему УКРНОІВІ. Заява має містити обґрунтування, докази (наприклад, документи, що свідчать про порушення права попереднього користувача чи невідповідність об'єкта умовам охороноздатності) та сплату відповідного збору (згідно з Постановою КМУ № 1156 від 27 грудня 2023 року); б) Формальна перевірка. Протягом 10 робочих днів з моменту подання Апеляційна палата перевіряє заяву на відповідність формальним вимогам (наявність необхідних документів, правильність оформлення, сплата збору). У разі виявлення недоліків заявнику надається 2 місяці для їх усунення; в) Повідомлення сторін. Після прийняття заяви до розгляду УКРНОІВІ інформує власника охоронного документа про початок процедури та пропонує подати письмову відповідь протягом 2

місяців; г) Розгляд по суті. Апеляційна палата проводить засідання, на якому заслуховує аргументи сторін. Засідання може відбуватися в очному, дистанційному (через відеоконференцію) або письмовому форматі, залежно від обставин. Усі сторони мають право надавати додаткові докази, залучати експертів чи свідків. г') Прийняття рішення. Рішення приймається колегією у складі не менше трьох членів палати шляхом голосування. Воно може передбачати повне або часткове скасування охоронного документа, відмову в задоволенні заперечення або передачу справи на повторний розгляд до УКРНОІВІ.

Особливості процедури. *Post-grant opposition* дозволяє оскаржувати права протягом усього строку дії охоронного документа (наприклад, 10 років для торговельних марок або 20 років для патентів на винаходи), що відрізняє її від дореєстраційного оскарження, яке має чіткі строки (до видачі документа). Цей механізм є ефективним інструментом для боротьби з так званими "патентними троями" – особами, які реєструють об'єкти ІВ з метою подальшого шантажу чи блокування діяльності інших суб'єктів.

До часової межі вирішення справ віднесено Регламент Апеляційної палати чітко визначає строки розгляду справ, що є важливим для забезпечення оперативності та передбачуваності процесу. Загальний термін залежить від типу справи та складності: а) Заперечення проти рішень УКРНОІВІ. Розгляд триває не більше 3 місяців з дня прийняття заяви до розгляду. У разі потреби додаткових експертиз чи уточнень цей строк може бути продовжено ще на 1 місяць за вмотивованим рішенням палати; б) Визнання торговельних марок добре відомими. Процедура займає до 6 місяців, враховуючи необхідність збору доказів (обсягів використання марки, її репутації тощо) та аналізу ринкових умов; в) *Post-grant opposition*. Стандартний строк розгляду – 4 місяці з моменту завершення формальної перевірки. Якщо справа потребує залучення експертів чи додаткових матеріалів, термін може бути продовжено до 6 місяців; г) Медіація. Процес не має фіксованих строків, але зазвичай завершується протягом 1-2 місяців, залежно від готовності сторін до компромісу.

Рішення Апеляційної палати набирає чинності з моменту його оприлюднення в особистому кабінеті учасника чи на офіційному сайті УКРНОІВІ. Сторони мають право оскаржити його в судовому порядку протягом 2 місяців, що забезпечує баланс між адміністративною оперативністю та правом на судовий захист.

Адміністративний захист через Апеляційну палату має низку переваг порівняно з судовим розглядом: а) швидкість. Завдяки чітким часовим рамкам справи вирішуються значно швидше, ніж у судах, де процес може затягуватися на роки; б) спеціалізація. Члени Апеляційної палати є експертами у сфері ІВ, що гарантує глибоке розуміння технічних і правових аспектів спорів; в) доступність. Вартість адміністративного розгляду (збори

за подання заперечень чи заяв) є нижчою, ніж судові витрати, а цифрова подача документів спрощує доступ до процедури; г) гнучкість. Введення медіації дозволяє сторонам уникати конфронтації та знаходити взаємовигідні рішення.

Цифровізація також є важливим фактором успіху. Учасники можуть подавати документи через особистий кабінет, брати участь у засіданнях дистанційно та отримувати доступ до матеріалів справи в режимі реального часу. Усі засідання фіксуються на відео чи аудіо, що підвищує прозорість процесу.

Визначаючи питання щодо викликів та шляхів вдосконалення, слід зазначити, що незважаючи на прогрес, Апеляційна палата стикається з певними труднощами. По-перше, кадрове забезпечення залишається проблемним питанням. Хоча у 2024 році склад палати було затверджено (наказ УКРНОІВІ № 93/2024 від 18 червня 2024 року), її робота була тимчасово призупинена через реформу та воєнний стан, що вплинуло на накопичення справ. По-друге, необхідне постійне підвищення кваліфікації членів палати, адже сфера ІВ є динамічною і потребує знань про нові технології (наприклад, штучний інтелект чи блокчейн).

Ще одним викликом є адаптація до вимог ЄС. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає імплементацію європейських стандартів у сфері ІВ, зокрема процедур *opposition* і медіації, які вже частково реалізовані в Регламенті. Однак для повної інтеграції необхідно вдосконалити механізми оскарження рішень палати в судах та гармонізувати критерії визнання торговельних марок добре відомими з практикою Європейського відомства з інтелектуальної власності (EUIPO).

Адміністративний захист прав ІВ через Апеляційну палату має стратегічне значення в умовах сьогодення. Він сприяє розвитку інноваційної економіки, стимулюючи створення нових продуктів і технологій. Прозора та ефективна робота палати підвищує довіру іноземних інвесторів, для яких захист ІВ є важливим критерієм при виборі країни для співпраці. Крім того, це сприяє формуванню правової культури в суспільстві, що є необхідною умовою для повоєнної відбудови України.

Висновок. Апеляційна палата УКРНОІВІ є ефективним інструментом адміністративного захисту прав інтелектуальної власності, який поєднує оперативність, спеціалізацію та доступність. Завдяки процедурі *post-grant opposition*, чітким часовим рамкам і цифровим технологіям вона відповідає сучасним викликам і потребам правопласників. У контексті євроінтеграції та економічного відновлення її роль лише зростатиме. Подальше вдосконалення роботи палати, зокрема через підвищення кваліфікації її членів, розширення медіаційних практик і гармонізацію з міжнародними нормами, сприятиме зміцненню правової системи та інноваційного потенціалу України.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності : Наказ Всі міжнар. док. від 23.11.2023 № 17768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Набрав чинності новий Регламент Апеляційної палати ІР офісу. ІР офіс (УКРНОІВІ) - ІР Office (UANIPIO). URL: <https://nipo.gov.ua>.

3. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Orliuk, O. (2023). Strategic Directions of the Intellectual Property Area Development in Ukraine. In: Richter, H. (eds) Competition and Intellectual Property

Law in Ukraine. MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law, vol 31. Springer, Berlin, Heidelberg. <https://doi.org>.

5. Kopotun, I. M., Durdynets, M. Y., Teremtsova, N. V., Markina, L. L., & Prisnyakova, L. M. (2020). The Use of Smart Technologies in the Professional Training of Students of the Law Departments for the Development of their Critical Thinking. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 19(3).

6. Теремцова Н. Правова держава як елемент досягнення цивілізації всього людства. Teremtsova N. Colloquium-journal №34 (157), 2022. Część 2. (Warszawa, Polska). Index Copernicus 2022 International ISSN: 2520-6990; 2520-2480.

*Лопачева О.М.**старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ**Миргородська К. М.**курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332260>

РОЛЬ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

*Lopaeva O.M.**Myrgorodska K. M.*

THE ROLE OF FIRE TRAINING OF POLICE OFFICERS DURING MARTIAL LAW

Анотація.

У контексті збройних конфліктів та воєнних дій поліцейські зобов'язані діяти швидко, ефективно та відповідально, адже їхнє рішення може вплинути на життя людей і стабільність суспільства. Вогнева підготовка стає ключовим елементом у формуванні навичок, необхідних для роботи в екстремальних умовах, де від дій поліцейських залежить безпека громадян.

У рамках вогневої підготовки правоохоронці вивчають не лише технічні аспекти стрільби, а й правові норми, що регулюють використання вогнепальної зброї. Це знання дозволяє їм здійснювати правомірні дії в ситуаціях, що вимагають застосування сили, а також захищати себе у разі юридичних наслідків своїх рішень. Важливим є також розвиток тактичного мислення, яке допомагає поліцейським оцінювати обстановку та приймати рішення в умовах стресу.

Співпраця між різними підрозділами правоохоронних органів та військовими структурами також є невід'ємною частиною вогневої підготовки. У кризових ситуаціях необхідно, щоб поліцейські мали можливість взаємодіяти з іншими службами, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до реагування на загрози. Спільні тренування та обмін інформацією сприяють підвищенню рівня готовності всіх учасників до дії у надзвичайних умовах.

Роль вогневої підготовки поліцейських під час воєнного стану є критично важливою для забезпечення правопорядку і національної безпеки. Здатність поліцейських швидко реагувати на загрози, дотримуватись законодавства та ефективно співпрацювати з іншими службами дозволяє забезпечити безпеку громадян та стабільність у суспільстві. Це підкреслює необхідність постійного вдосконалення вогневої підготовки правоохоронців в умовах сучасних викликів.

Abstract.

In the context of armed conflicts and military actions, police officers are required to act quickly, effectively, and responsibly, as their decisions can impact people's lives and the stability of society. Firearms training becomes a key element in developing the skills necessary to operate in extreme conditions, where the actions of police officers determine the safety of citizens.

Within the framework of firearms training, law enforcement officers study not only the technical aspects of shooting but also the legal norms governing the use of firearms. This knowledge allows them to carry out lawful actions in situations that require the use of force, as well as to protect themselves in case of legal consequences arising from their decisions. The development of tactical thinking is also essential, as it helps police officers assess the situation and make decisions under stress.

Collaboration among various law enforcement units and military structures is also an integral part of firearms training. In crisis situations, it is crucial for police officers to have the ability to interact with other services, which allows for a comprehensive approach to responding to threats. Joint training and information sharing enhance the preparedness of all participants to act in emergency conditions.

The role of firearms training for police officers during martial law is critically important for ensuring law and order and national security. The ability of police officers to respond quickly to threats, adhere to legislation, and effectively collaborate with other agencies ensures the safety of citizens and the stability of society. This underscores the necessity for the continuous improvement of firearms training for law enforcement in the face of modern challenges.

Ключові слова: вогнева підготовка, поліцейські, воєнний стан, національна безпека, правопорядок, тактичне мислення, співпраця.

Keywords: firearms training, police officers, martial law, national security, law and order, tactical thinking, collaboration.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли Україна стикається з численними викликами, пов'язаними з воєнними конфліктами, питання ефективності вогневої підготовки поліцейських стає надзвичайно актуальним. Зростаючий рівень загроз, пов'язаний із збройною агресією, вимагає від правоохоронців не лише знання законодавства, але й готовності швидко реагувати на критичні ситуації, що вимагають застосування вогнепальної зброї. У цьому контексті важливо виявити, яким чином належна підготовка може вплинути на професійні здібності поліцейських і, відповідно, на їхню здатність забезпечувати безпеку громадян.

Крім того, проблема полягає в недостатній координації між різними підрозділами правоохоронних органів і військовими структурами під час виконання службових обов'язків. Це може призвести до неефективного реагування на загрози та зниження рівня безпеки.

Тому існує необхідність у розробці комплексних стратегій вогневої підготовки, які б включали спілнн навчання, обмін інформацією та вдосконалення тактичного мислення, що забезпечить ефективну взаємодію в умовах воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розглядали у своїх наукових працях такі вчені, як

Мета статті – є аналіз ролі вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану в Україні, визначення її впливу на ефективність реагування правоохоронців на загрози безпеці та правопорядку, а також вивчення необхідності вдосконалення навичок та знань, які забезпечують належну підготовленість до дій у кризових ситуаціях.

Виклад основного матеріалу.

У контексті воєнного стану постає важливе питання покращення рівня вогневої підготовки співробітників правоохоронних органів. Це обумовлено тим, що в умовах сучасної дійсності правоохоронці дедалі частіше опиняються в ситуаціях, коли необхідно вміти ефективно використовувати вогнепальну зброю. Тому вони повинні не лише розуміти принципи її роботи, але й досконало знати правила, що регулюють поведінку зі зброєю, а також умови її застосування в різних обставинах.

В умовах агресії з боку росії та ескалації військового конфлікту в Україні спостерігається загострення криміногенної ситуації. Це призвело до значного збільшення функцій та обсягу діяльності правоохоронних органів. Водночас відбувається більш детальний розподіл відповідальності серед різних структур системи правоохоронних органів, що робить важливим захист прав і свобод громадян, особливо у процесі формування демократичної держави [7, с.316].

У зв'язку з цими викликами особливе значення має професійна підготовка працівників правоохоронних органів. Навіть в умовах збройного протистояння необхідно забезпечити якісну підготовку, що дозволяє ефективно реагувати на загрози та забезпечувати правопорядок. Розуміння вогневої техніки, а також відповідних законодавчих норм є критично важливими для успішного виконання службових обов'язків.

Крім того, важливо підвищувати рівень вогневої підготовки не лише на теоретичному, а й на практичному рівнях. Практика стрільби, відпрацювання сценаріїв реагування на загрози допоможуть правоохоронцям діяти більш впевнено та рішуче в екстремальних ситуаціях. Такі навички є необхідними для збереження безпеки громадян і підтримання правопорядку.

В умовах сучасних викликів, що постають перед правоохоронною системою, питання підвищення кваліфікації та вогневої підготовки працівників набуває особливої актуальності. Забезпечення належного рівня знань і навичок вимагає постійного оновлення навчальних програм і методик підготовки, адже безпека суспільства залежить від професіоналізму правоохоронців [5].

Вогнева підготовка являє собою комплекс заходів, які спрямовані на навчання поліцейських основам стрільби з вогнепальної зброї, а також на правомірне її застосування. Цей процес включає вдосконалення навичок безпечного поводження зі зброєю, а також розвиток вмінн здійснювати швидкісну та точну стрільбу по нерухомих і рухомих цілях в умовах обмеженого часу та під час руху.

Сьогодні професійна спрямованість діяльності поліцейських акцентує увагу на важливості усвідомлення цілей і завдань, що стоять перед ними. Зміни, які відбуваються в цій сфері, сприяють зміцненню мотиваційних аспектів, пов'язаних з виконанням службових обов'язків. Це, в свою чергу, викликає прагнення до сумлінного виконання своїх функцій, а також до самореалізації як кваліфікованого спеціаліста [4, с.630].

Такі трансформації в професійній спрямованості сприяють посиленню почуття відповідальності та самовіддачі працівників правоохоронних органів. Вони прагнуть не лише виконати свої обов'язки, але й досягти успіху в своїй діяльності, демонструючи високий рівень професіоналізму. Це має важливе значення для формування ефективної та дієвої системи правоохоронних органів.

Забезпечення вогневої підготовки також вимагає регулярного вдосконалення методик навчання, щоб адаптувати їх до сучасних викликів. Навчальні програми повинні включати елементи, які допомагають співробітникам розвивати не лише технічні навички, а й критичне мислення, необхідне для прийняття рішень у складних ситуаціях [1, с.87].

Вогнева підготовка стає ключовим елементом у професійній діяльності правоохоронців, адже вона не лише забезпечує необхідні навички, але й формує відповідальність і мотивацію до роботи. В умовах швидко змінюваного середовища важливо постійно вдосконалювати свої знання та вміння, щоб ефективно реагувати на нові виклики та підтримувати правопорядок.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є специфічним правовим режимом, що може бути запроваджений на території України або в окремих регіонах у випадках збройної агресії або загрози нападу, які ставлять під загрозу незалежність та територіальну цілісність країни [5].

Цей режим передбачає надання відповідним державним органам, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування необхідних повноважень для нейтралізації загроз, відсічі агресії та забезпечення національної безпеки.

Також воєнний стан дозволяє обмежити конституційні права і свободи людини, а також права та законні інтереси юридичних осіб, проте такі обмеження повинні мати тимчасовий характер та бути зумовлені існуючими загрозами. Усі обмеження мають бути чітко визначені за строками дії, щоб забезпечити прозорість у реалізації таких заходів [3, с.66].

Запровадження воєнного стану передбачає активну участь органів державної влади у забезпеченні захисту країни від агресії, що потребує оперативних дій та скоординованих зусиль.

Важливо, щоб військові адміністрації та місцеві органи управління могли ефективно взаємодіяти для вирішення викликів, які виникають під час кризових ситуацій.

Крім того, у рамках воєнного стану можуть бути введені специфічні правила та регламенти, що регулюють поведінку громадян та діяльність бізнесу. Це допомагає забезпечити порядок і безпеку під час нестабільних обставин, проте також ставить виклики у сфері захисту прав людини та дотримання законності [6, с.373].

Воєнний стан є важливим інструментом, що дає змогу державі оперативно реагувати на загрози, проте він також вимагає дотримання балансу між безпекою та правами громадян. Надання відповідних повноважень органам влади є критично важливим для ефективного управління в умовах кризи.

В умовах воєнного стану для поліцейських стає критично важливим не лише знати законодавство та ефективно його застосовувати у своїй професійній діяльності, але й вміння налагоджувати комунікацію з іншими правоохоронними органами. Це передбачає здатність отримувати і використовувати інформацію, яка може бути корисною для виконання їхніх обов'язків.

Таке взаємодія не обмежується лише обміном інформацією. Вона може також включати організацію спільних практичних занять та тренувань, що дозволяє поліцейським відпрацьовувати навички роботи в команді. Такі тренування сприяють підвищенню ефективності їхніх дій, адже в умовах кризи важливо бути готовими до спільного реагування на загрози [2, с.38].

Координація дій між різними підрозділами правоохоронних органів є важливою складовою для досягнення спільної мети — забезпечення національної безпеки та захисту громадян. Взаємодія та спільні зусилля допомагають забезпечити більш комплексний підхід до вирішення проблем, що виникають під час кризових ситуацій.

Крім того, така співпраця може сприяти обміну досвідом і знаннями, що підвищує професійний рівень співробітників. У кризових умовах важливо, щоб правоохоронці не лише виконували свої

обов'язки, але й працювали разом, реагуючи на виклики, які ставить ситуація.

В умовах воєнного стану здатність поліцейських до ефективної комунікації та співпраці з іншими правоохоронними підрозділами є запорукою успішного виконання їхніх функцій. Це вимагає від них не лише технічних знань, але й навичок взаємодії, які дозволяють оперативно реагувати на загрози та забезпечувати правопорядок [7, с.316].

Співробітники поліції часто опиняються в ситуаціях, що вимагають швидкої та ефективної реакції, при цьому їм доводиться приймати рішення в умовах обмеженого часу. Однією з найбільш критичних обставин є випадки, коли поліцейським потрібно використовувати вогнепальну зброю для завдання тілесних ушкоджень.

Україна стикається з безліччю викликів у різних сферах суспільного і державного життя. У цьому контексті Національна поліція України активно бере участь у захисті та обороні країни від загроз, працюючи як на підконтрольних, так і на непідконтрольних територіях [3, с.67].

Вогнева підготовка поліцейських в умовах воєнного стану є критично важливим елементом для забезпечення національної безпеки та підтримки правопорядку. Навички та знання, отримані в процесі вогневої підготовки, дозволяють співробітникам поліції ефективно реагувати на воєнні загрози та забезпечувати захист громадян у часи конфліктів.

Для успішного виконання цих завдань необхідно тісно співпрацювати з іншими правоохоронними органами та військовими структурами. Така координація дій є ключовою для забезпечення ефективної національної безпеки під час воєнного стану, оскільки взаємодія між різними підрозділами дозволяє оперативно реагувати на загрози [6, с.375].

В умовах воєнного конфлікту поліцейській службі важливо мати не лише високий рівень підготовки, а й здатність до співпраці з іншими структурами. Це дозволяє створити цілісну систему захисту, яка забезпечує безпеку і правопорядок в країні.

В умовах воєнного стану роль вогневої підготовки поліцейських стає надзвичайно важливою, адже ситуація в країні характеризується високими ризиками та загрозами безпеці. Поліцейські повинні бути готовими до дій в екстремальних умовах, де швидкість і точність реакції можуть мати вирішальне значення. Основною метою вогневої підготовки є не лише оволодіння технікою стрільби, а й формування навичок правомірного застосування зброї, адже поліцейські несуть відповідальність за життя і здоров'я громадян [2, с.40].

Однією з ключових складових вогневої підготовки є навчання стрільбі з вогнепальної зброї в різних умовах. Поліцейські повинні вмінати здійснювати влучні постріли по нерухомих та рухомих цілях, а також в умовах стресу і обмеженого часу.

Це передбачає не лише практичні заняття на стрільбищах, а й тренування в симульованих ситуаціях, що наближають до реальних бойових умов. Така підготовка допомагає підвищити впевненість поліцейських у своїх силах та зменшити ймовірність помилок у критичних ситуаціях [4, с.631].

Важливою частиною вогневої підготовки є навчання поліцейських правовим аспектам використання зброї. Під час воєнного стану, коли правоохоронні органи можуть стикатися з новими викликами, знання законодавства про застосування сили та вогнепальної зброї стає критично важливим.

Поліцейські повинні чітко усвідомлювати, в яких випадках і за яких обставин вони мають право застосовувати зброю, а також які наслідки можуть бути у разі перевищення своїх повноважень. Це знання дозволяє не тільки дотримуватись законодавства, але й захищати свої дії в разі необхідності [1, с.88].

Також вогнева підготовка поліцейських включає в себе розвиток навичок тактичного мислення. Поліцейські повинні навчитися оперативно оцінювати обстановку, приймати рішення і діяти відповідно до змінюваних умов. Уміння швидко адаптуватися до нових ситуацій, прогнозувати дії злочинців і координувати свої дії з іншими підрозділами правоохоронних органів є невід'ємною частиною успішного виконання завдань під час воєнного стану.

Крім того, вогнева підготовка повинна враховувати співпрацю з військовими структурами та іншими правоохоронними органами. У складних ситуаціях, коли виникає потреба в комплексному підході до забезпечення безпеки, важливо, щоб поліцейські могли діяти спільно з армією та іншими службами. Це вимагає не лише технічних навичок, а й розвитку комунікативних здібностей, вміння працювати в команді, адже координація дій різних структур є запорукою ефективного реагування на загрози [6, с.376].

Роль вогневої підготовки поліцейських під час воєнного стану є надзвичайно важливою. Вона забезпечує не лише технічні навички стрільби, але й формує правове усвідомлення, тактичне мислення та здатність до співпраці.

У умовах постійної загрози безпеці громадян поліцейські повинні бути готовими до дій, які допоможуть захистити життя та здоров'я людей, забезпечуючи правопорядок і стабільність у країні. Таким чином, вогнева підготовка стає одним із основних інструментів у боротьбі за національну безпеку та охорону прав і свобод громадян [2, с.41].

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану вогнева підготовка поліцейських відіграє вирішальну роль у забезпеченні національної безпеки та правопорядку. Оволодіння навичками стрільби, знання правових аспектів застосування вогнепальної зброї та розвиток тактичного мислення є критично важливими для ефективного реагування на загрози, які виникають під час збройних конфліктів. Поліцейські мають бути готові діяти швидко і рішуче, забезпечуючи захист громадян та підтримуючи стабільність у суспільстві.

Крім того, вогнева підготовка сприяє розвитку співпраці між поліцейськими та іншими правоохоронними і військовими структурами, що є важливим елементом в умовах криз. Спільні тренування і координація дій дозволяють створити комплексний підхід до вирішення проблем, що виникають під час воєнного стану. Таким чином, вогнева підготовка не лише підвищує професійні здібності поліцейських, але й зміцнює систему безпеки в країні, забезпечуючи надійний захист прав і свобод громадян.

Список використаної літератури

1. Волков Ю. М., Поливанюк В. Д. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції під час виконання службових обов'язків // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. – 2018. – № 4 (97). – С. 86–89.
2. Жбанчик А. В. Вогнева підготовка : навч.-метод. посіб. – Дніпро : ДДУВС, 2017. – 149 с.
3. Казначеев Д. Г., Лопатова О. М. *Роль та місце службово-бойової діяльності в забезпеченні національної безпеки*. – Дніпро : ДДУВС, 2020. – С. 65–67.
4. Каліман М. Р., Гречишкін Є. Ю. *Актуальні питання викладання вогневої підготовки в умовах воєнного стану*. – Дніпро : ДДУВС, 2024. – С. 629–632.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389–19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Тимофеев В. Вогнева підготовка курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану // *Ужгородський національний університет*. – 2023. – № 6. – С. 372–376.
7. Шелест Ю. Д. Вогнева підготовка працівників поліції під час воєнного стану // *Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.)* / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 6, Каф. правоох. діяльності та поліцейстики, Наук. парк «Наука та безпека». – Харків, 2022. – С. 316–318.

Лук'яненко Олена Андріївна
Курсант факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Яровий Олександр Юрійович
Курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Копилов Едуард Володимирович
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної Поліції України,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332266>

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Lukyanenko Olena Andriivna
Yarovi Oleksandr Yuriyovych
Kopylov Eduard Volodymyrovych

OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTION TO COUNTER HUMAN TRAFFICKING

Анотація.

У статті досліджуються особливості оперативно-розшукової діяльності у сфері протидії торгівлі людьми. Розглянуто основні виклики, що постають перед правоохоронними органами у процесі виявлення, документування та припинення злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми. Запропоновано напрями вдосконалення правового та організаційного забезпечення оперативно-розшукової протидії даному явищу.

Abstract.

The article examines the features of operational and investigative activities in the field of combating human trafficking. The main challenges facing law enforcement agencies in the process of detecting, documenting and stopping criminal activities related to human trafficking are considered. Directions for improving the legal and organizational support of operational and investigative counteraction to this phenomenon are proposed.

Ключові слова: торгівля людьми, оперативно-розшукова діяльність, протидія, злочинність, правоохоронні органи.

Keywords: human trafficking, operational and investigative activities, counteraction, crime, law enforcement agencies.

Торгівля людьми є однією з найтяжчих форм злочинної діяльності, що порушує основоположні права людини. З огляду на транснаціональний характер цього явища, воно становить серйозну загрозу національній безпеці України. Ефективна протидія вимагає злагодженої взаємодії різних інституцій, насамперед – підрозділів оперативно-розшукової діяльності.

У сучасних умовах питання реагування на заяви про встановлені факти торгівлі людьми та організація їх розшуку набувають особливої актуальності. Правоохоронні органи стикаються з численними викликами у сфері розшуку зниклих осіб, що потребує удосконалення нормативно-правового регулювання, методів та механізмів взаємодії між державними установами та громадськістю [5, с. 68].

Теоретичну базу дослідження становлять ґрунтовні наукові праці з проблемних аспектів оперативно-розшукової протидії торгівлі людьми зо-

крема, це праці: А. Ф. Волобуєва, В. А. Коновалової, О. Ю. Шостко, О. М. Бандурка, А. М. Ткаченко та інших.

Згідно з Законом України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятим у 2011 році, торгівля людьми включає здійснення незаконної угоди, яка має людину об'єктом, а також вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини з метою експлуатації. Це може включати сексуальну експлуатацію, використання обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини, а також застосування чи загрозу насильства [5, с. 68].

Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності в Україні здійснюється Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальним кодексом України (ст. 149 – «Торгівля людьми»), а також міжнародними договорами та Конвенціями, зокрема Протоколом ООН про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо

жінками і дітьми, і покарання за неї. У преамбулі Рамкової Конвенції ООН проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року підкреслюється усвідомлення державами-учасницями цієї Конвенції того факту, що «організована злочинність у її національних і транснаціональних аспектах дестабілізує міжнародні відносини, включаючи міжрегіональне, регіональне, субрегіональне і двостороннє співробітництво, за допомогою впливу на політику, засоби масової інформації, органи державного управління, судову владу та економіку за рахунок створення структур комерційного і підприємницького характеру» [1, с. 3].

Успішна реалізація оперативно-розшукових заходів вимагає високого рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів, міжвідомчої та міжнародної координації, а також правової врегульованості процедур. Важливим є також дотримання прав і свобод постраждалих осіб на всіх етапах оперативного супроводу справи. ОРД у сфері боротьби з торгівлею людьми передбачає комплекс заходів, спрямованих на виявлення учасників злочинних груп, збір доказів, запобігання злочину. До основних методів належать:

1. Агентурно - інформаційна робота. Формування агентурної мережі серед осіб, які мають доступ до інформації про злочинні угруповання. Це дає змогу отримувати завчасну інформацію про готування до злочину.

2. Контроль за вчиненням злочину. Метод дозволяє задокументувати факт передачі або продажу людини. Застосовується в особливо тяжких випадках під жорстким процесуальним контролем.

3. Негласне зняття інформації з каналів зв'язку. Забезпечує документування комунікацій між організаторами торгівлі людьми, замовниками та виконавцями.

4. Оперативний експеримент. Дає змогу зафіксувати готовність злочинців до передачі особи з метою експлуатації.

5. Оперативне відстеження (спостереження). Виявляє місця перебування жертв, маршрути переміщення, схеми переправлення.

6. Використання спеціальних технічних засобів. Дозволяє отримувати докази у цифровому середовищі (перехоплення листування, збереження скріншотів, файлів тощо).

Сутність оперативно-розшукової діяльності полягає у зборі оперативної інформації про злочини, осіб, що їх готують чи вчиняють, а також про обставини, які сприяють цим діянням. У контексті боротьби з торгівлею людьми, ОРД виконує функцію попередження, документування та забезпечення доказової бази. Наразі, коли торгівля людьми все частіше здійснюється із використанням цифрових технологій, оперативні підрозділи мають адаптувати свої методи до нових викликів. Аналіз цифрових слідів, робота в DarkNet, моніторинг криптовалютних операцій – усе це стає новими напрямками ОРД.

У сучасних умовах з метою вирішення проблеми торгівлі людьми, яка виходить на новий рівень, усе більшу роль відіграє підтримка

міжнародної співпраці між правоохоронними установами різної юрисдикції у сфері розробки нових методів боротьби з цим видом злочину та транснаціональними угрупованнями [2, с. 186]. Особливої ваги набуває міжнародна співпраця у сфері обміну інформацією між правоохоронними органами різних держав.

Торгівля людьми є одним із найбільш небезпечних злочинів сучасності, що має глибокий соціальний, економічний та правовий контекст. Цей вид злочинності відзначається високим рівнем латентності, транснаціональним характером і гнучкістю злочинних схем. Саме тому оперативно-розшукова протидія таким злочинам стикається з рядом серйозних викликів, які ускладнюють ефективну діяльність правоохоронних органів.

Першим і найбільш очевидним викликом є високий рівень латентності злочину. Жертви торгівлі людьми рідко звертаються за допомогою через страх, залежність, сором або недовіру до правоохоронців. Це значно ускладнює виявлення фактів злочинної діяльності та вимагає від оперативних підрозділів застосування негласних, інтелектуально складних методів збору інформації. Під час ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми необхідно враховувати гендерні аспекти. Умови, в яких проживають люди у ситуації експлуатації, можуть бути надзвичайно руйнівними та інтимними, особливо коли йдеться про сексуальну експлуатацію [7].

Другий виклик - міжнародний характер торгівлі людьми. Часто злочини скоюються на території кількох держав, із залученням транснаціональних мереж. Оперативні підрозділи змушені діяти в умовах складної міжнародної взаємодії, стикаючись з різницею в законодавстві, обмеженими повноваженнями за кордоном, а іноді й із браком довіри між іноземними структурами. Ще одним викликом є активне використання цифрових технологій злочинцями. Вербування жертв, організація переміщень, фінансування операцій - усе частіше відбувається через інтернет, соціальні мережі, месенджери або навіть у DarkNet. Оперативні підрозділи не завжди мають достатньо технічних можливостей та кваліфікованих кадрів для ефектної протидії у віртуальному середовищі.

Не менш важливою проблемою є кадровий і ресурсний дефіцит. Ефективна оперативно-розшукова діяльність потребує добре підготовлених фахівців, здатних діяти в умовах високого ризику, психологічного навантаження та інформаційної ізоляції. Проте в багатьох випадках оперативні підрозділи мають обмежені фінансові, технічні й аналітичні ресурси.

Окремо варто згадати про прогалини в нормативно-правовому забезпеченні. Деякі методи ОРД мають розмиті правові рамки або взагалі не врегульовані належним чином, що створює ризики порушення прав людини або недопустимості доказів у суді. Також іноді виникають труднощі з погодженням оперативних заходів із процесуальними нормами кримінального провадження. Останнім

викликом є потреба у захисті потерпілих. Після виявлення фактів торгівлі людьми жертви потребують негайної допомоги, психологічної підтримки та гарантій безпеки. Оперативна робота має поєднуватися з етичною чутливістю та розумінням правових механізмів реабілітації постраждалих.

Глобалізація економіки та зростаюча міжнародна міграція також створюють нові виклики у боротьбі з торгівлею людьми. Збільшення міграційних потоків створює більше можливостей для зловживання та експлуатації людей, а також ускладнює виявлення та розслідування випадків торгівлі людьми через міжнародний характер цього явища [6, с. 35].

Таким чином, оперативно-розшукова протидія торгівлі людьми стикається з багатьма серйозними викликами, що потребують комплексної відповіді. Підвищення кваліфікації кадрів, модернізація технічного забезпечення, удосконалення законодавства та розвиток міжнародної співпраці - це ті напрямки, які можуть забезпечити більш ефективну боротьбу з цим складним явищем. Дослідження сучасних процесів у сфері міжнародних відносин довели, що національна безпека не може бути гарантована без тісної співпраці із впливовими міжнародними структурами безпеки, ефективність функціонування яких стримується недосконалістю існуючих механізмів міжнародного правопорядку [3, с. 119].

Окрім цього, соціальні мережі стали важливим інструментом у розповсюдженні інформації про зниклих осіб, що дозволяє значно розширити коло осіб, які можуть надати корисні відомості для розшуку [9, с.38]. Значну увагу слід приділити також міжнародному співробітництву, оскільки зниклі особи можуть опинитися за межами України. Участь у міжнародних програмах пошуку, обмін інформацією з іноземними правоохоронними органами та спрощення процедур екстрадиції можуть суттєво підвищити ефективність розшуку [10, с. 45].

Налагодження взаємодії між правоохоронними органами різних держав та впровадження єдиних стандартів розшукових заходів на міжнародному рівні може значно покращити результати роботи у цій сфері. Розгляд проблемних аспектів з цих питань свідчить про необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання, розширення можливостей використання сучасних технологій та налагодження міжвідомчої співпраці [11, с. 36].

У перспективі важливим напрямом вдосконалення роботи в цій сфері є впровадження єдиної загальнодержавної бази, яка б містила інформацію про всі випадки, дозволяючи проводити аналітичні дослідження та координувати пошукові операції [12, с.47]. Важливим кроком є розширення навчальних програм для працівників правоохоронних органів, що дозволить підвищити рівень їхньої підготовки та ефективність розшукових заходів [13, с. 35].

Враховуючи складність і латентність цього явища, особливе значення у протидії йому має оперативно-розшукова діяльність (ОРД), ефективність

якої безпосередньо впливає на виявлення, документування і припинення таких злочинів.

На сьогодні одним із головних завдань є підвищення ефективності оперативно-розшукової роботи, що вимагає як практичних, так і системних змін. Перш за все, йдеться про посилення професійної підготовки кадрів. Оперативні працівники повинні мати спеціальні знання з протидії торгівлі людьми, включаючи психологію жертв, міжнародне право, особливості цифрових розслідувань. Регулярне навчання, тренінги та обмін досвідом з іноземними партнерами можуть істотно підвищити якість розшукової роботи.

Другим напрямом є використання сучасних технологій. Боротьба з торгівлею людьми дедалі більше переходить у цифрову площину. Злочинці вербують жертв через інтернет, використовують криптовалюти, маскують свою діяльність у соціальних мережах. Відповідно, оперативні підрозділи повинні мати доступ до аналітичних систем, програмного забезпечення для кібермоніторингу, а також співпрацювати з фахівцями у сфері інформаційної безпеки.

Третій важливий чинник - налагодження міжвідомчої та міжнародної співпраці. Торгівля людьми майже завжди має транснаціональний характер, тому ефективність ОРД значно зростає у разі обміну оперативною інформацією з іноземними правоохоронними структурами, Інтерполом, Європолом та іншими організаціями. Національні органи також повинні ефективно взаємодіяти між собою – поліція, прикордонна служба, міграційна служба, прокуратура тощо.

Особливу увагу слід приділити удосконаленню законодавства, яке регулює оперативно-розшукову діяльність. Чітке правове визначення методів, умов та меж їх застосування дозволить не лише ефективніше документувати злочини, а й уникнути порушень прав людини та проблем із допустимістю доказів у суді.

Нарешті, важливим чинником є розвиток співпраці з громадськими організаціями, які працюють із жертвами торгівлі людьми. Оперативна інформація, отримана від таких організацій, може стати ключовою для викриття цілих злочинних мереж. Оперативно-розшукова діяльність є невід'ємною складовою системи протидії торгівлі людьми. Успішність протидії залежить від належного правового регулювання, професійної підготовки оперативного складу, технічного забезпечення та міжнародного співробітництва. Використання сучасних методів та технологій, розбудова аналітичних інструментів і підтримка потерпілих значно підвищують ефективність боротьби з цим видом злочинності.

Список використаної літератури:

1. Лизогуб Б. В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 /Харківський національний університет. Харків, 2008. 259 с.
2. Кримінально-процесуальне та оперативно-розшукове законодавство щодо протидії торгівлі

людьми: проблемні аспекти застосування. Телійчук В. Г.

3. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми: Україна та світ : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 жовтня 2021 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський держ (с. 182-188).

4. Щодо формування безпекового середовища особистості суспільства й держави в умовах сьогодення. Копилов Е. В. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 11.03.2022) с. 118-120.

5. Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2021 р. № 800-р. Урядовий кур'єр. 2021 № 140.

6. Григорчак, Діана Володимирівна. Кримінологічні особливості особи-торгівця людьми. 2021. С. 272.

7. Протидія торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. Н. Гусак та ін.; за ред. Т. Семигіна. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 166 с.

8. Євсюков І.О., Шейко С.А. Копилов Е.В. Порядок реагування на заяви про безвісне зникнення громадян, організація їх розшуку. Colloquium-journal № 41 (234), лютий 2025. С. 66-69.

9. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням опера-

тивно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.

10. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

11. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.

12. Darahan V.V., Kyselov A.O., Kopylov E.V. Interaction of criminal police units with othersubjectsof control over public procurement as an element of ensuring economic security. Scientific monograph. Activities of law enforcement agencies to ensure public safetyand order during the legal regime of martial law: Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 47

13. Копилов Е. В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 5-450. 2022. С. 34-36.

УДК 343.985.3

Нємцов Владислав Юрійович*Курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх, Україна***Сухін Кирило Сергійович***Курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх, Україна***Копилов Едуард Володимирович***Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна*<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332292>

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Nemtsov Vladislav Yurievich**Sukhin Kirill Sergeevich****Kopylov Eduard Vladimirovich**

OPERATIONAL INVESTIGATIVE INFORMATION AS THE BASIS FOR ORGANIZATIONAL AND LEGAL SUPPORT FOR COMBATING CRIME

Анотація.

У статті досліджується правова та організаційна природа оперативно-розшукової інформації як ключового елементу сучасної системи протидії злочинності. Розкрито зміст оперативно-розшукової інформації, її значення для виявлення, попередження та розкриття злочинів, а також для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у діяльності органів внутрішніх справ та інших суб'єктів боротьби зі злочинністю. Особливу увагу приділено аналізу чинного законодавства України в сфері оперативно-розшукової діяльності, зокрема Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також взаємозв'язку між оперативною інформацією та іншими видами криміналістичної інформації.

У статті обґрунтовується, що ефективність організаційно-правового забезпечення безпосередньо залежить від своєчасного, повного та достовірного збору, аналізу й використання оперативних даних. Запропоновано конкретні шляхи вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема шляхом удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, розширення повноважень відповідних органів у рамках правового поля та запровадження сучасних технологій обробки інформації. У підсумку робиться висновок, що підвищення ефективності використання оперативно-розшукової інформації потребує комплексного підходу, який включає законодавчу модернізацію, підготовку кваліфікованих кадрів, зміцнення технічної бази та запровадження механізмів контролю за правомірністю використання здобутої інформації.

Abstract.

The article examines the legal and organizational nature of operational and investigative information as a key element of the modern system of combating crime. The content of operational and investigative information, its importance for the detection, prevention and resolution of crimes, as well as for making informed management decisions in the activities of internal affairs bodies and other entities fighting crime are revealed. Particular attention is paid to the analysis of the current legislation of Ukraine in the field of operational and investigative activities, in particular the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activities", as well as the relationship between operational information and other types of forensic information. The article substantiates that the effectiveness of organizational and legal support directly depends on the timely, complete and reliable collection, analysis and use of operational data. Specific ways of improving the regulatory and legal framework are proposed, in particular by improving mechanisms for interagency cooperation, expanding the powers of relevant bodies within the legal framework and introducing modern information processing technologies. As a result, it is concluded that increasing the efficiency of the use of operational and investigative information requires a comprehensive approach, which includes legislative modernization, training of qualified personnel, strengthening the technical base, and introducing mechanisms for controlling the legality of the use of the information obtained.

Ключові слова: оперативно-розшукова інформація, оперативно-розшукова діяльність, протидія злочинності, організаційно-правове забезпечення, правоохоронні органи, кримінальна розвідка, правова база, безпека, превенція, криміналістика.

Keywords: operational investigative information, operational-search activity, crime prevention, organizational and legal support, law enforcement agencies, criminal intelligence, legal framework, security, prevention, criminology.

Оперативно-розшукова інформація є важливим компонентом у системі протидії злочинності, оскільки вона слугує основою для прийняття рішень, спрямованих на виявлення, попередження та розкриття злочинних діянь. Завдяки її ефективному використанню правоохоронні органи можуть не лише розкривати вже скоєні злочини, а й запобігати їх вчиненню [1].

Оперативно-розшукова інформація являє собою сукупність первинних і аналізованих даних про осіб, причетних до підготовки й вчинення злочинів, фактах злочинних проявів, стану оперативно-розшукових сил і засобів, а також умов, у яких відбувається діяльність - боротьба зі злочинністю.

Кримінально-процесуальне законодавство однім із завдань має швидке, повне та неупереджене розслідування та розгляд, для того щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст.2 КПК України).

Під час виконання завдань ОРД та отримання фактичних даних про злочини та в інтересах кримінального провадження (ст.1 ЗУ «Про ОРД») отримується інформація про факти, конкретних осіб, та обставини, що дозволяють виявляти, припиняти та розкривати злочини, встановлювати місцезнаходження розшукуваних осіб та зниклих безвісти.

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється з метою отримання інформації, її накопичення, обробки, аналізу і висновків та вжиття відповідних заходів. Робота кожного оперативного підрозділу пов'язана, в першу чергу, з виявленням, попередженням, розкриттям і розслідуванням злочинів. Неможливо навіть уявити, що оперативні підрозділи можуть виконати своє завдання, не маючи ніяких відомостей про злочинця. Повне і всебічне висвітлення діяльності суб'єкта правопорушення являється запорукою успішного припинення його протиправної поведінки. Наявність попередньої інформації про злочин і особу, яка його вчинила, являється основою його розкриття [2, 204].

Ефективне використання оперативної інформації сприяє своєчасному виявленню злочинних намірів; затриманню правопорушників; розкриттю складних злочинних схем; боротьбі з корупцією, організованою злочинністю та тероризмом. Переваги, що характерні для оперативно-розшукової діяльності при зборі інформації про злочин, більш успішно можуть бути реалізовані тільки в межах процесу доказування, який встановлений законом, тобто, за рахунок послідовного їх «включення» до процедур, що передбачені кримінальнопроцесуальним законом. Оперативні підрозділи вирішують завдання щодо надання юридичної чинності якому-небудь факту або дії за рахунок тих дій, що здійснюються до моменту передачі його слідчому (а у відповідних випадках - і прокурору чи суду), а

слідчий від моменту надходження до нього таких даних і до закінчення розслідування [3].

Відповідно до статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»

Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

1) як приводи та підстави для початку досудового розслідування; {Пункт 1 статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012};

2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; {Пункт 2 статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012};

3) для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які безвісти зникли; {Пункт 3 статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4652-VI від 13.04.2012, № 720-IX від 17.06.2020};

4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей; {Статтю 10 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 1381-XIV від 13.01.2000 в редакції Закону № 3111-III від 07.03.2002};

5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

6) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції [4].

Перспективи розвитку системи ОРД У сучасних умовах інформаційного суспільства важливо постійно вдосконалювати засоби збору, аналізу та зберігання оперативної інформації. Перспективними напрямками розвитку є:

- інтеграція баз даних різних силових структур;
- впровадження штучного інтелекту та аналітичних систем для обробки великих обсягів інформації;
- розвиток кіберрозвідки;
- підвищення рівня професійної підготовки оперативного складу.

На сьогодні існує чотири основні методи розпізнавання особи, які відрізняються за складністю реалізації та метою використання: автоматична обробка зображень, метод «eigenfaces» (власне обличчя), аналіз відмінних рис та аналіз на основі нейронних мереж. Особливий інтерес викликає технологія автоматичної ідентифікації особи за елементами зовнішності, що реалізується через нейронні мережі. Ця технологія дозволяє здійснювати ідентифікацію без фізичного контакту з об'єктом пошуку, що робить її надзвичайно корисною в комерційній та науковій сферах. Моніторинг оновлень у режимі реального часу на платформах соціальних мереж, таких як Facebook та Twitter, надає

правоохоронним органам можливість отримувати важливу інформацію про вже скоєні злочини або злочини, що плануються. Відомості, які правопорушники залишають у цих мережах, мають значний оперативний інтерес. Збір і аналіз цієї інформації дозволяє правоохоронцям ідентифікувати злочинців та, за можливості, запобігти їхній протиправній діяльності.

Моніторинг місцевих чатів та Telegram-каналів є важливим аспектом збору інформації, оскільки в цих платформах місцеві жителі часто діляться відеозаписами, фотографіями осіб, які порушують громадський порядок, а також повідомленнями про правопорушення. Додатково, для пошуку інформації в відкритих джерелах, доступних в Інтернеті, застосовуються різноманітні пошукові системи. Серед них можна виділити універсальні пошукові системи, такі як Google, Yandex, Yahoo та Ask, а також спеціалізовані системи, призначені для пошуку мультимедійного контенту, наприклад, TinEye та Bing. Кожна з цих систем має свої унікальні механізми та синтаксис запитів, що суттєво полегшує процес пошуку, аналізу та відбору відповідних джерел інформації [10].

Оперативно-розшукова інформація є важливим компонентом у системі протидії злочинності, оскільки вона слугує основою для прийняття рішень, спрямованих на виявлення, попередження та розкриття злочинних діянь. Завдяки її ефективному використанню правоохоронні органи можуть не лише розкривати вже скоєні злочини, а й запобігати їх вчиненню.

1. Поняття та значення оперативно-розшукової інформації
Оперативно-розшукова інформація - це сукупність відомостей, отриманих у процесі оперативно-розшукової діяльності (ОРД), які використовуються для виявлення та припинення злочинної діяльності. Вона може включати дані про:

- потенційних правопорушників;
- кримінальні угруповання;
- незаконний обіг зброї, наркотиків, фінансові махінації;
- інші аспекти злочинної діяльності.

2. Джерела отримання оперативно-розшукової інформації
Оперативно-розшукова інформація здобувається різними методами, серед яких:

- агентурна розвідка;
- опитування та свідчення;
- прослуховування та відеоспостереження;
- аналіз фінансових та інших документів;
- використання спеціальних технічних засобів;

• обмін інформацією між правоохоронними органами як на національному, так і на міжнародному рівні.

3. Організаційно-правове забезпечення використання оперативно-розшукової інформації
Оперативно-розшукова діяльність регулюється відповідними законами та підзаконними актами, що визначають:

- правові межі збору та використання інформації;
- гарантії захисту прав і свобод громадян;

- повноваження правоохоронних органів щодо ОРД;

- механізми міжнародної співпраці у сфері обміну оперативною інформацією;

- контроль з боку прокуратури та судових органів за законністю застосування ОРД.

4. Роль оперативно-розшукової інформації у протидії злочинності
Ефективне використання оперативної інформації сприяє:

- своєчасному виявленню злочинних намірів;

- затриманню правопорушників;

- розкриттю складних злочинних схем;

- боротьбі з корупцією, організованою злочинністю та тероризмом;

- ідентифікації нових форм злочинної діяльності, зокрема кіберзлочинів;

- прийняттю стратегічних рішень на рівні державної політики у сфері безпеки.

5. Перспективи розвитку системи ОРД
У сучасних умовах інформаційного суспільства важливо постійно вдосконалювати засоби збору, аналізу та зберігання оперативної інформації. Перспективними напрямками розвитку є:

- інтеграція баз даних різних силових структур;

- впровадження штучного інтелекту та аналітичних систем для обробки великих обсягів інформації;

- розвиток кіберрозвідки;

- підвищення рівня професійної підготовки оперативного складу.

Оперативно-розшукова інформація забезпечує ефективну взаємодію між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування, сприяючи повноті, об'єктивності та законності кримінального провадження.

Отримана інформація дозволяє орієнтуватися в ситуації, планувати подальші дії, відслідковувати результативність здійснених заходів, ухилятися від випадковостей і уникати помилок, приймати тактичні й стратегічні рішення, ставити нові завдання по збору додаткової інформації. Опер. працівник сам вибирає конкретні форми пошуку інформації залежно від цілей і завдань, поставлених перед ним, а також залежно від ситуації, що складається. Однак, оцінювати, аналізувати зібрану інформацію може й хто-небудь інший: слідчий, старший оперативний начальник, колега по службі, якому передана інформація для використання або прокурор, що здійснює нагляд за ОРД або розслідуванням злочину [5].

Згідно ст. 9 ЗУ «Про ОРД», отримані в результаті ОРД відомості, які стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про здійснення заборонених законом діянь, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Не підлягають передачі й розголошенню результати ОРД, які згідно законодавства представляють державну, військову й службову таємницю, а також відомості, які стосуються особистого життя, честі, гідності людини. Збір інформації, її накопичення й обробка є безперервним і трудомістким

процесом, що становить основну форму оперативно-розшукової роботи, головним напрямком якої є збирання конфіденційної інформації негласними методами.

Порушення конституційних прав і свобод: У процесі оперативно-розшукових заходів існує ризик порушення прав на приватне життя, таємницю листування, телефонних розмов, недоторканість житла тощо. Не завжди чітко визначені межі допустимого втручання, що може призводити до зловживань.

Недостатня правова регламентація окремих оперативно-розшукових заходів: Деякі новітні технології та методи отримання інформації можуть не мати достатнього правового регулювання, що створює простір для їх неконтрольованого застосування.

Складність судового контролю: Ефективний судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій та використанням отриманої інформації є складним завданням, особливо з огляду на оперативний характер діяльності та необхідність збереження таємниці. Оперативно-розшукова інформація часто надходить від конфіденційних джерел, які можуть мати власні мотиви та бути не завжди об'єктивними або достовірними.

Ефективний судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій та використанням отриманої інформації є складним завданням, особливо з огляду на оперативний характер діяльності та необхідність збереження таємниці.

Ризик дезінформації: Злочинні елементи можуть навмисно поширювати неправдиву інформацію для введення в оману правоохоронних органів. Складність перевірки: Оперативна інформація часто потребує ретельної перевірки та підтвердження іншими джерелами, що може бути ресурсозатратним. Вплив людського фактору: Помилки в процесі збору, обробки та аналізу інформації можуть призвести до невірних висновків та неефективних дій. Правове регулювання та міжвідомча взаємодія:

- Неузгодженість законодавства: Існуючі нормативно-правові акти, що регулюють оперативно-розшукову діяльність, можуть бути неузгодженими або містити прогалини, що ускладнює їх практичне застосування.

- Бюрократичні перешкоди у міжвідомчій взаємодії: Обмін оперативно-розшуковою інформацією між різними правоохоронними органами може бути ускладнений бюрократичними процедурами та відсутністю ефективних механізмів співпраці.

- Недостатня підготовка кадрів: Працівники оперативних підрозділів потребують постійного підвищення кваліфікації у сфері застосування новітніх технологій, аналізу інформації та дотримання законності.

- Баланс між безпекою та приватністю: Застосування оперативно-розшукових заходів повинно здійснюватися з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки та боротьби зі

злочинністю, але при цьому не допускати надмірного втручання у приватне життя громадян.

- Відповідальність за неправомірні дії: Необхідно забезпечити ефективні механізми контролю та відповідальності за неправомірне застосування оперативно-розшукових заходів та використання отриманої інформації.

- Вирішення зазначених проблем є важливим для підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності, зміцнення законності у сфері протидії злочинності та забезпечення довіри суспільства до правоохоронних органів. Це вимагає комплексного підходу, включаючи вдосконалення законодавства, впровадження сучасних технологій, підвищення кваліфікації кадрів та посилення контролю за діяльністю оперативних підрозділів.

Виклики, що постали перед Україною внаслідок військової агресії російської федерації, вказують на необхідність переосмислення традиційних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів. Реалії війни продемонстрували, що правоохоронна система України не була готова до значного зростання кількості воєнних злочинів, які були вчинені на її території [6].

У сучасному глобалізованому суспільстві негативні наслідки глобалізації особливо відчутні для держав, які залишилися поза межами розвинених країн. Отже, Україні важливо перейняти досвід більш розвинених держав у цій сфері, щоб ефективно реагувати на нові виклики [7]. Використання інформації в оперативно-розшуковій діяльності є важливим і ефективним інструментом для боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки громадян. Залучення громадськості до процесу протидії кримінальним правопорушенням надає можливість отримати постійно діюче безоплатне джерело інформації про вчинені кримінальні правопорушення [8]. Однак необхідно забезпечувати відповідне балансування між захистом приватності та забезпеченням правопорядку, а також активно співпрацювати з іншими країнами для розкриття міжнародних злочинів. Таким чином можна забезпечити ефективну та справедливую правоохоронну систему, що діє в інтересах суспільства. Це має важливе значення для впорядкування й удосконалення організації й діяльності підрозділів поліції та безпосередньо впливає на якість попередження та розкриття злочинів, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності [9 с. 60].

Підсумовуючи, оперативно-розшукова інформація є незамінним елементом організаційно-правового забезпечення протидії злочинності. Її ефективне використання, за умов дотримання законності та забезпечення якості, є важливою передумовою для успішної боротьби зі злочинністю, захисту прав і свобод громадян та забезпечення національної безпеки. Подальший розвиток та вдосконалення системи збору, обробки та використання оперативно-розшукової інформації є стратегічно важливим завданням для правоохоронної системи України.

Список використаних джерел:

1. Мего-Інфо - Юридичний портал №1 Інформаційне забезпечення ОРД Коментар URL: <http://mego.info> (дата звернення 24.04.2025).
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: [підруч.] / О. М. Бандурка. Ч. 1. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. С. 204.
3. Греченко С.Ю. Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ, № 1, 2015, отримання та використання оперативної інформації. С. 8
4. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність. Редакція від 09.08.202 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 24.04.2025).
5. Мего-Інфо - Юридичний портал №1 Інформаційне забезпечення ОРД Сторінка 2 URL: <http://mego.info> (дата звернення 24.04.2025).
6. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.
7. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 5-450. 2022 С. 34-36.
8. Darahan V.V., Kyselov A.O., Kopylov E.V. Interaction of criminal police units with othersubjects of control over public procurement as an element of ensuring economic security. Scientific monograph. Activities of law enforcement agencies to ensure public safety and order during the legal regime of martial law: Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С.58.
9. Копилов Е.В. Формування етапів прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану: деякі особливості історико-правового аналізу. Colloquium-journal № 28 (187) 2023. С. 57-60.
10. Дідковський О.Є., Свистун В.В., Копилов Е.В. Використання інформації в оперативно-розшуковій діяльності: аналіз, перспективи та виклики. Colloquium-journal № 31 (224), 2024. С.55-58.

УДК 343.13

Єрьоміна Софія Павлівна*Курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх, Україна***Павлієнко Вікторія Олександрівна***Курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх, Україна***Копилов Едуард Володимирович***Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна*<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332300>**ОБОВ'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ****Yeremina Sofia Pavlovna****Pavlienko Victoria Alexandrovna****Kopylov Eduard Volodymyrovych****DUTIES OF UNITS CARRYING OUT OPERATIONAL AND SEARCH ACTIVITIES****Анотація.**

У статті розглядаються обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до чинного законодавства України. Аналізуються нормативно-правові акти, що регламентують їхню діяльність, зокрема Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та положення Кримінального процесуального кодексу України. Окреслюються основні завдання цих підрозділів, зокрема виявлення, попередження та розкриття кримінальних правопорушень, а також захист осіб, залучених до кримінального провадження.

Окрему увагу приділено порядку виконання оперативно-розшукових заходів та їхньому процесуальному статусу. Розглянуто взаємодію оперативних підрозділів з іншими правоохоронними органами, слідчими та прокурорами, а також питання правового регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Акцентовано на важливості дотримання законності, прав і свобод громадян під час виконання покладених на них обов'язків.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про вагомую роль оперативних підрозділів у системі правоохоронних органів, їхню відповідальність за забезпечення національної безпеки та правопорядку. Ефективність їхньої роботи значною мірою залежить від чіткого дотримання законодавчих норм, професіоналізму співробітників та міжвідомчої координації в боротьбі зі злочинністю.

Abstract.

The article examines the duties of units engaged in operational and investigative activities in accordance with the current legislation of Ukraine. Regulatory legal acts governing their activities are analyzed, including the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activities" and the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The main tasks of these units are outlined, in particular, the detection, prevention, and solving of criminal offenses, as well as the protection of individuals involved in criminal proceedings.

Special attention is paid to the procedure for carrying out operational and investigative measures and their procedural status. The interaction of operational units with other law enforcement agencies, investigators, and prosecutors is considered, as well as issues of legal regulation of covert investigative (search) actions. Emphasis is placed on the importance of adhering to legality, human rights, and freedoms in the performance of their duties.

The conducted analysis allows us to conclude the significant role of operational units within the law enforcement system, their responsibility for ensuring national security and public order. The effectiveness of their work largely depends on strict compliance with legislative norms, the professionalism of personnel, and interagency coordination in the fight against crime.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, правоохоронні органи, кримінальне провадження, негласні слідчі дії, правопорядок, законність.

Keywords: operational and investigative activities, law enforcement agencies, criminal proceedings, covert investigative actions, public order, legality.

Оперативно-розшукова діяльність є одним із ключових інструментів правоохоронних органів у протидії злочинності, забезпеченні правопорядку та національної безпеки. Водночас діяльність оперативних підрозділів пов'язана з низкою правових, організаційних та етичних викликів, зокрема щодо дотримання законності, прав і свобод громадян, ефективності взаємодії з іншими правоохоронними

структурами та належного контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. Важливим є дослідження нормативно-правового регулювання обов'язків цих підрозділів, їхніх функцій та меж повноважень задля забезпечення правової визначеності та ефективності у боротьбі зі злочинністю.

Питання розглядали у своїх наукових працях такі вчені, як Васильєв С. В., Мальяр С. А. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Тарасюк І. В.

У кримінальному процесуальному законодавстві України, зокрема у частині першій статті 41, визначається перелік правоохоронних органів, у складі яких функціонують оперативні підрозділи. Проте законодавець обмежився лише зазначенням цих органів, не розкриваючи сутності та специфіки їхньої діяльності. До таких структур відносяться оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, безпеки, контролю за додержанням податкового законодавства, Державної пенітенціарної служби, Державної прикордонної та митної служб України. Таким чином, у законі вказані лише інституції, у складі яких діють відповідні підрозділи, однак детальні характеристики їхніх повноважень та функцій залишаються поза увагою [6, с.18].

Особливістю цієї статті є те, що безпосередньо з її змісту не випливає, що мова йде про оперативно-розшукову діяльність (ОРД). Лише назва статті – «Оперативні підрозділи» – та перераховані органи дають змогу зробити висновок, що законодавець має на увазі саме підрозділи, які здійснюють ОРД. Відсутність детального пояснення може створювати певну правову невизначеність та вимагати додаткового звернення до спеціального законодавства, що регулює оперативно-розшукову діяльність [2, с.46].

Більш детальне регулювання цього питання міститься у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», де у статті 5 чітко визначається перелік підрозділів, уповноважених здійснювати таку діяльність. До них належать оперативні структури Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України, розвідувального органу Міністерства оборони, а також органів державної митної служби. Ці підрозділи діють у межах, визначених законодавством, і мають спеціальні повноваження для проведення розшукових заходів.

Важливо зазначити, що співвідношення норм Кримінального процесуального кодексу України та Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» має принципове значення для правозастосування. Адже ОРД є складовою частиною діяльності правоохоронних органів та здійснюється з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів. Відсутність конкретного пояснення у процесуальному законодавстві щодо сутності оперативних підрозділів може призводити до неоднозначного трактування їхніх функцій та меж повноважень [7].

Нормативно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності в Україні має певні особливості. Попри те, що перелік правоохоронних органів закріплений у

кримінальному процесуальному законодавстві, для розуміння їхньої діяльності необхідно звертатися до спеціального закону. Це свідчить про потребу узгодження правових норм з метою забезпечення більшої правової визначеності, що сприятиме ефективному функціонуванню оперативних підрозділів та дотриманню прав людини під час здійснення оперативно-розшукових заходів.

Процесуальна діяльність оперативних підрозділів у кримінальному провадженні полягає у виконанні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Ці дії здійснюються виключно на підставі письмового доручення слідчого або прокурора, що визначає межі їхньої компетенції. Відповідно, оперативні співробітники діють у межах вказаного доручення, не маючи права виходити за його рамки або самостійно ініціювати процесуальні дії. Таке регулювання забезпечує суворе розмежування функцій різних правоохоронних органів, спрямоване на дотримання законності у кримінальному процесі [5, с.39].

У процесі виконання доручень слідчого або прокурора співробітники оперативних підрозділів тимчасово отримують повноваження, аналогічні повноваженням слідчого. Це означає, що на період реалізації слідчих або розшукових заходів вони можуть діяти відповідно до правового статусу слідчого, що дає їм змогу ефективно виконувати поставлені завдання. Однак ці повноваження є тимчасовими і залежать від конкретного доручення, а після його виконання оперативні співробітники повертаються до своєї основної діяльності [8].

Разом з тим, законодавство чітко обмежує можливості оперативних підрозділів у кримінальному процесі. Вони не мають права самостійно приймати процесуальні рішення, ініціювати окремі слідчі дії або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Така заборона покликана забезпечити чітке розмежування між оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним процесом, де ухвалення ключових рішень залишається виключною компетенцією слідчого або прокурора.

Ідея тимчасового делегування частини слідчих повноважень оперативним працівникам є доволі цікавою з точки зору оптимізації процесу розслідування. Однак у практичному застосуванні вона викликає певні труднощі. Оскільки слідчі нерідко мають у своєму провадженні значну кількість кримінальних справ, це може створювати ситуацію, коли оперативні співробітники фактично виконують обов'язки слідчого, а потім змушені оперативно повертатися до своїх безпосередніх функцій. Такий механізм може призводити до надмірного навантаження на оперативні підрозділи та зниження ефективності їхньої роботи [4, с.45].

Хоча надання оперативним підрозділам можливості виконувати слідчі доручення сприяє підвищенню ефективності розслідувань, воно також містить певні ризики. Високе навантаження, постійна зміна процесуального статусу та

необхідність суворого дотримання законодавчих обмежень можуть створювати труднощі у реалізації такої практики. Тому важливим залишається питання удосконалення механізму взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, щоб забезпечити баланс між ефективністю розслідування та дотриманням правових норм [1, с.27].

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) є одним із ключових напрямів роботи правоохоронних органів, спрямованим на виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи виконують широкий спектр обов'язків, пов'язаних із захистом державних інтересів, прав та свобод громадян. Основні обов'язки цих підрозділів випливають із положень законодавства та передбачають суворе дотримання правових норм при здійсненні оперативно-розшукових заходів [9, с.119].

Згідно зі статтею 5 зазначеного Закону, до підрозділів, які мають право здійснювати ОРД, належать оперативні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної митної служби України, Державної пенітенціарної служби, а також інші визначені законом органи. Їхнім головним обов'язком є проведення оперативно-розшукових заходів у межах, визначених чинним законодавством, а також взаємодія з іншими правоохоронними органами для забезпечення громадської безпеки та правопорядку.

Одним із ключових обов'язків оперативних підрозділів є здійснення збору інформації щодо підготовки або вчинення кримінальних правопорушень. Вони зобов'язані своєчасно виявляти потенційні загрози, фіксувати докази злочинної діяльності та передавати відповідну інформацію органам досудового розслідування. При цьому вони повинні суворо дотримуватися вимог Кримінального процесуального кодексу України, зокрема щодо допустимості доказів, отриманих у ході оперативно-розшукових заходів [1, с.28].

Оперативні підрозділи також виконують обов'язок із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, свідків, потерпілих, а також власних співробітників, залучених до ОРД. Закон передбачає комплекс заходів для захисту цих осіб від можливого тиску або загроз з боку злочинних угруповань. Відповідно до статті 11 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», оперативні підрозділи можуть застосовувати заходи щодо охорони, зміни місця проживання чи інших способів захисту осіб, життя та здоров'я яких може бути під загрозою.

Окрім цього, оперативні підрозділи зобов'язані здійснювати контроль за особами, які

відбувають покарання, перебувають під адміністративним наглядом або звільнені умовно-достроково. Вони забезпечують дотримання правового режиму цих осіб, запобігають повторному вчиненню ними злочинів та здійснюють профілактичні заходи. Також до їхньої компетенції належить виявлення та припинення діяльності злочинних угруповань, а також документування злочинної діяльності у сфері організованої злочинності [2, с.48].

Ще одним важливим обов'язком є оперативно-розшуковий супровід кримінальних проваджень. Це передбачає проведення негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого або прокурора, що здійснюється відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Під час виконання таких доручень оперативні підрозділи діють у межах наданих повноважень, не виходячи за рамки процесуального законодавства, а отримана ними інформація може бути використана у кримінальному судочинстві як доказ.

Оперативні підрозділи також виконують обов'язок щодо міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. Вони взаємодіють з іноземними правоохоронними органами та міжнародними організаціями з питань обміну оперативною інформацією, екстрадиції осіб, які переховуються від слідства, а також спільного розслідування злочинів, що мають транскордонний характер. Таке співробітництво здійснюється в межах міжнародних договорів України, а також за участю Інтерполу та інших структур міжнародного рівня [5, с.39].

Обов'язки оперативних підрозділів є надзвичайно широкими та охоплюють різні напрями правоохоронної діяльності. Їхнє виконання вимагає не лише високого рівня професійної підготовки, а й суворого дотримання законодавчих норм. Діяльність цих підрозділів має вирішальне значення для забезпечення законності, захисту прав громадян та ефективної боротьби зі злочинністю, що робить їхню роботу однією з ключових у системі правоохоронних органів України [4, с.46].

Отже, обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є багатогранними та охоплюють широкий спектр завдань, спрямованих на забезпечення правопорядку, попередження та розкриття злочинів. Вони зобов'язані своєчасно виявляти та документувати кримінальні правопорушення, проводити оперативно-розшукові заходи в межах чинного законодавства, забезпечувати захист учасників кримінального провадження, а також виконувати міжнародні зобов'язання щодо боротьби з транскордонною злочинністю. При цьому їхня діяльність має ґрунтуватися на принципах законності, дотримання прав і свобод громадян та ефективної взаємодії з іншими правоохоронними органами.

Оперативні підрозділи відіграють ключову роль у підтриманні національної безпеки та

правопорядку, а ефективне виконання їхніх обов'язків безпосередньо впливає на рівень боротьби зі злочинністю в державі. Суворе дотримання нормативно-правових актів та професійне виконання покладених на них завдань сприяє зміцненню довіри суспільства до правоохоронної системи, що є важливим елементом правової держави.

Список використаної літератури:

1. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 3 (3). С. 22–30.

2. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Копилов Е. В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням

оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal» № 10 (169) 2023. С. 43-46.

5. Копилов Е.В. Прокурорський нагляд за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тактичні прийоми. Colloquium-journal № 6 (199) 2024. С. 37-41.

6. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 5-450 2022. С. 35.

7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. С. 303.

8. Проект Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» від 04.04.2017 № 6284/ Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

9. Тарасюк І. В. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність»: навчально-методичне видання. Електронний підручник: Київ, 2017. С.516.

Елдос Саудабаев¹

¹ Докторант кафедры Уголовного права юридических наук
юридического факультета Варненского свободного университета
"Черноризец Храбър"

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332313>

О ПРОБЛЕМАХ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В СООТВЕТСТВИИ С УК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Eldos Saudabaev¹

¹ Doctoral student of the Department
of Criminal Law of the Faculty of Law of the Varna Free University
"Chernorizets Khrabir"

ON THE PROBLEMS OF CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES IN ACCORDANCE WITH THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Аннотация

В статье обсуждаются вопросы уголовной ответственности юридических лиц в соответствии с уголовным кодексом Республики Казахстан. В последние годы все больше стран вводят эту систему в свое уголовное право. Основным мотивом для признания уголовной ответственности юридических лиц стала необходимость борьбы с экологическими и экономическими преступлениями. Это связано с тем, что персональная ответственность директоров компаний оказалась малоэффективной для возмещения причиненного ущерба или предотвращения совершения новых аналогичных преступлений. Серьезность возражений против уголовной ответственности юридических лиц, остается весьма привлекательной по отношению к отдельным видам преступных деяний.

Abstract

The article discusses the issues of criminal liability of legal entities in accordance with the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. In recent years, more and more countries have introduced this system into their criminal law. The main motive for recognizing the criminal liability of legal entities was the need to combat environmental and economic crimes. This is due to the fact that the personal responsibility of company directors has proved ineffective in compensating for the damage caused or preventing the commission of new similar crimes. The seriousness of objections to the criminal liability of legal entities remains very attractive in relation to certain types of criminal acts.

Ключевые слова: законодательство, уголовное право, юридическое лицо, уголовная ответственность, ущерб, экологическое преступление.

Keywords: legislation, criminal law, legal entity, criminal liability, damage, environmental crime.

До недавнего времени уголовная ответственность юридических лиц оставалась особенностью преимущественно англо-американского уголовного права. Однако в последние годы все больше стран вводят эту систему в свое уголовное право. Основным мотивом для признания уголовной ответственности юридических лиц стала необходимость борьбы с экологическими и экономическими преступлениями. Это связано с тем, что персональная ответственность директоров компаний оказалась малоэффективной для возмещения причиненного ущерба или предотвращения совершения новых аналогичных преступлений. Необходимость корпоративной ответственности в консолидированном виде выражена в Рекомендации № (88) Комитета министров государств-членов Совета Европы¹⁸ «Рекомендация об ответственности компаний - юридических лиц за преступления, совершенные в ходе экономической деятельности».

В Казахстане вновь поднимается вопрос о введении уголовной ответственности юридических лиц. Сегодня поводом его реанимации послужил

проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу введения уголовной ответственности юридических лиц», который был подготовлен по инициативе Агентства РК по борьбе с экономической и коррупционной преступностью. Данный законопроект был внесен в Парламент РК и принят в первом чтении Мажилисом Парламента РК.

Известно, что вопрос об уголовной ответственности юридических лиц в Казахстане поднимался еще при разработке нового УК РК, т.е. в 1997 году, но тогда депутаты Парламента РК восприняли это нововведение отрицательно, и оно было снято. Вот, что говорил тогда по этому поводу вице-министр юстиции Елюбаев Ж.С.: «В частности в первых версиях, я уже сегодня подчеркивал, разработчики, ряд наших ученых предлагали, чтобы была предусмотрена уголовная ответственность юридических лиц. В дискуссиях, спорах мы все же решили повременить с введением в Уголовный кодекс ответствен-

ности юридических лиц. Дай Бог, нам хотя бы разобрататься на сегодняшний день с физическими лицами, а потом уж с юридическими, если в этом будет необходимость.

Более того, я должен сказать. Вопрос привлечения юридических лиц к уголовной ответственности требует дальнейшей, теоретической проработки в нашем государстве, и не только в нашем государстве. Когда она будет наиболее фундаментально рассмотрена, возможно, вы пойдете по этому пути» [1].

В дальнейшем вопрос уголовной ответственности юридических лиц обсуждался на научных конференциях. Так, в июне 2009 года в Алматы проходил «круглый стол», посвященный этой теме. По результатам его работы также были сделаны выводы о преждевременности рассмотрения данного вопроса. Были внесены предложения, изучить зарубежный опыт и выяснить, каких конкретно практических преимуществ достигли государства, которые ввели у себя институт уголовной ответственности юридических лиц, почему не решаются на введение уголовной ответственности юридических лиц многие страны, постсоветского пространства.

Здесь уместно задать и другой вопрос, почему идея уголовной ответственности юридических лиц периодически встает в повестке дня нашего уголовного законодательства. Причин тому несколько.

Прежде всего, следует отметить, что в странах, где господствует англосаксонская система права, давно существует уголовная ответственность юридических лиц. В последствии, эти положения стали включаться в международные документы и через них внедряться в уголовное законодательство стран с континентальной системой права.

Так, еще в 1973 году Европейский комитет по проблемам преступности Совета Европы рекомендовал законодателям встать на путь признания юридических лиц субъектами уголовной ответственности за экологические преступления. Позже в Страсбурге 27 января 1999 года был принят другой документ Европейская конвенция об уголовной ответственности за коррупцию, где также шла речь об ответственности юридических лиц, за совершение коррупционных правонарушений (ст. 18). К этой Конвенции Казахстан присоединился в 2008 году. На этом основании отдельные юристы полагают, что в силу этих международных обязательств Казахстан должен ввести уголовную ответственность юридических лиц [2].

Кроме того, следует отметить, что с переходом экономики на рыночные отношения в Казахстане стали совершаться экономические преступления, под прикрытием юридических лиц, что затруднило не только их выявление, но и породило проблемы связанные с более точной их правовой оценкой, квалификацией содеянного. Все это делает вопрос введения уголовной ответственности юридических лиц актуальным, как для Казахстана, так и для других постсоветских стран.

Не смотря на актуальность этого вопроса необходимо обратить внимание, что придание юридиче-

ским лицам статуса субъекта преступления, в странах с континентальной системой права, требует коренной переработке основных институтов не только уголовного, но и уголовно-процессуального права, а также его состыковке с нормами административного и гражданского права.

Известно, что юридические лица не обладают реальной волей, следовательно, они не могут иметь и виновную волю, являющуюся основанием для уголовной ответственности. Уголовной ответственности подлежат только лица, которые виновно (умышленно либо неосторожно) совершили общественно опасные деяния, признаки которых предусмотрены в уголовном законе, при условии, что они могут давать отчет в своих действиях и руководить ими. Способностями иметь вину и быть вменяемыми обладают лишь физические лица, а обосновывать обратное, иначе как умственным извращением не назовешь.

В странах, где действует уголовная ответственность юридических лиц, правоохранительные органы сталкиваются с проблемами не только правового, но и процессуального характера при применении соответствующих положений уголовного закона [3].

Оппоненты могут заметить, что, не смотря на отмеченные сложности введения уголовной ответственности юридических лиц в странах с континентальной системой права, тем не менее, и здесь появились примеры для подражания. При этом, приводят такие страны, как Австрия, Латвия, Молдова.

Изучая законодательство и общаясь с учеными и практиками из этих стран, мы обратили внимание, что порой реформаторы казахстанского уголовного права, не всегда объективны в оценке и восприятии их практики.

В реалии в Австрии и Молдове действительно в уголовном законодательстве имеет место уголовная ответственность юридических лиц. При этом следует иметь в виду, что в Австрии уголовная ответственность юридических лиц была введена в превентивных целях и к ней могут привлекаться не все юридические лица, а только банки. Из частной беседы с профессором уголовного права в университете Грац (Австрия), Ричардом Сойером, нами было отмечено, что не во всех европейских государствах юридические лица, привлекаются к уголовной ответственности, как это было сделано в Австрии. В большинстве своем они несут либо административную, либо гражданско-правовую ответственность. Он также отметил, что для стран с высокой коррупцией введение уголовной ответственности юридических лиц нецелесообразно.

Касательно, уголовной ответственности юридических лиц в Республике Молдова, то здесь следует отметить, что такая ответственность была введена в 2005 году в соответствии с международными конвенциями, которые были ратифицированы данной страной. В отличие от Австрии в Молдове уголовная ответственность распространяется на все юридические лица за исключением государственных организаций, учреждений и государственных органов. Этот факт уже заслуживает внимания, так

как, на наш взгляд, ведет к нарушению принципа равенства всех перед уголовной ответственностью и наказанием. Получается весьма алогичная ситуация. Даже наша (казахстанская) практика показывает, что в государственных организациях под прикрытием юридического лица совершается не меньше преступлений, чем в юридических лицах с негосударственной формой собственности. С другой стороны, распространять уголовную ответственность на юридические лица с государственной формой собственности тоже не, верно, так как в этом случае государство в лице своих органов себя же будет подвергать уголовной ответственности и наказанию. Из бесед с представителями юридической общественности Республики Молдова также следует, что за все время существования данной ответственности практика ее применения не носит широкого применения, а следовательно и эффективность норм, предусматривающих ответственность юридических лиц является низкой.

Говоря об уголовной ответственности юридических лиц в Латвии, то и эта практика казахстанскими реформаторами была доведена до юридической общественности страны с искажениями.

Сегодня в уголовном законодательстве Латвии не идет речь об уголовной ответственности юридических лиц, а говорится лишь о мерах уголовного принуждения, которые применяются к юридическим лицам, что с точки зрения уголовного права не одно и то же.

В 2005 году законодатель Латвийской Республики, добавил в УК Латвии Главу VIII-1 «Принудительные меры, применяемые к юридическим лицам», где предусмотрел: «Статья 70.1. Основание для применения принудительной меры к юридическому лицу

1) Принудительные меры в отношении юридического лица могут быть применены за преступное деяние, предусмотренное особенно частью этого закона, если в интересах в интересах юридического лица преступное деяние совершило физическое лицо в соответствии с условиями первой части двенадцатой статьи этого закона.

2) Принудительные меры, применяемые в отношении юридического лица, не относятся к государству, самоуправлению и другим юридическим лицам публичного права.

Статья 70.2. Принудительные меры, применяемые к юридическим

(1) В отношении юридических лиц применяются следующие виды основных принудительных мер:

1) ликвидация; 2) ограничение прав; 3) конфискация имущества; 4) денежное взыскание.

(2) В отношении юридических лиц применяются следующие виды дополнительных принудительных мер:

1) конфискация имущества; 2) возмещение ущерба.

(3) За совершение уголовного правонарушения или менее тяжкого преступного деяния, предусмотренного в особенной части этого закона, к юриди-

ческому лицу в качестве принудительной меры может быть применено только денежное взыскание, за исключением случаев, когда юридическое лицо, его филиал, представительство или подразделение было создано для совершения преступного деяния.

(4) За совершение тяжкого или особо тяжкого преступного деяния, предусмотренного в особенной части этого закона, к юридическому лицу в качестве принудительной меры может быть применена ликвидация, ограничение прав, конфискация имущества или денежное взыскание.

(5) Конфискация имущества к юридическому лицу может быть применена и как дополнительная принудительная мера, если юридическое лицо в результате деяния получило имущественную выгоду и в отношении него в качестве основной принудительной меры было применено ограничение прав или денежное взыскание.

(6) В качестве дополнительной принудительной меры к юридическому лицу можно применить возмещение ущерба, если в результате преступного деяния был причинен существенный ущерб или оно повлекло тяжкие последствия» [4].

В свете сказанного хотел бы высказать свое мнение по рассматриваемой проблеме и по законопроекту «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу введения уголовной ответственности юридических лиц», который, как выше уже отмечалось, был принят в первом чтении депутатами Мажилиса Парламента РК.

1. Вполне очевидно, что данный законопроект был разработан в связи с присоединением Казахстана к Европейской конвенции об уголовной ответственности за коррупцию, где также шла речь об ответственности юридических лиц, за совершение коррупционных правонарушений (ст.18). Однако здесь следует сразу отметить, что положения этой Конвенции для стран подписантов носят не обязательный, а рекомендательный характер и не исключают наложение на виновные юридические лица иных видов ответственности. Эта оговорка, сразу ослабляет позицию разработчиков, которые пытаются представить положения названной Конвенции, как догму и на этом основании ввести уголовную ответственность юридических лиц в УК РК.

2. Не смотря на актуальность рассматриваемого вопроса необходимо обратить внимание, что неизвестно, как это нововведение проявит себя в казахстанских условиях. Ведь не секрет, что даже испытанные на Западе демократические институты, в Казахстане, в условиях не развитого гражданского общества, коррумпированной судебной системы, извращенного мышления правоприменителей, полуграмотного государственного аппарата на местах в лучшем случае не действуют должным образом, а в худшем – получают такие формы реализации, которые ничего общего не имеют ни с демократией, ни с правовой справедливостью.

Не секрет, что новеллы рассматриваемого проекта Закона могут использоваться в целях «государственного рейдерства» в отношении компаний, занимающихся добычей и переработкой сырья и др.

Вводит же данную ответственность только ради того, чтобы показать, что Казахстан развивает свое уголовное законодательство в духе европейских стандартов, считаю нецелесообразным, так как вышеуказанные международные документы отмечают, что ответственность юридических лиц не обязательно должна быть уголовной. Кроме того, в наших условиях, когда главой государства 17 сентября 2010 года был взят курс на декриминализацию уголовного законодательства, нет смысла вводить новый вид уголовной ответственности юридических лиц. Санкции, о которых идет речь в проекте Закона, а именно штраф; лишение права заниматься определенной деятельностью; ликвидация юридического лица (статья 39-1 Проекта) по своему описанию более тяготеют к мерам гражданской или административной ответственности, чем к уголовной. На этом основании полагаю, что у нас еще не исчерпан в полной мере потенциал усиления гражданской и административной ответственности юридических лиц, и поэтому проблему ответственности юридических лиц следует детально проработать на уровне административного и гражданского законодательства, а не уголовного. На это же в своих публикациях обращают внимание и практические работники органов судебной власти [5].

3. Представленный проект Закона нарушает принцип уголовного права, согласно которому никто, не может быть подвергнут повторно уголовной ответственности за одно и то же преступление (статья 3 УК РК). Между тем, в части 3 статьи 14 проекта мы видим, что: «Привлечение к уголовной ответственности юридического лица не освобождает от уголовной ответственности за данное преступление виновное физическое лицо, которое совершило, организовало, подстрекало или содействовало совершению преступного деяния, равно как и привлечение к уголовной ответственности физического лица не освобождает от уголовной ответственности за данное преступление юридическое лицо».

Иными словами, если лицо, совершившее преступление является единственным учредителем (участником) ТОО, то он не только привлекается к уголовной ответственности сам, но за это же деяние привлекается к уголовной ответственности открытое им юридическое лицо, и таким образом данный учредитель несет бремя ответственности не только за свои деяния, но как учредитель и за деяния своего юридического лица.

4. Введение уголовной ответственности юридических лиц, может привести к нарушению конституционных прав граждан. Например, права на свободу труда, частной жизни, личной ответственности и др.

Так, применяя к юридическому лицу наказание в виде его ликвидации (ст.42-2 проекта), работающие в нем сотрудники не только лишаются своего места работы, но опосредовано претерпят тяготы уголовной ответственности за деяние, которого сами не совершали и таким образом

налицо нарушение принципа личной ответственности. Здесь следует обратить внимание, что интересы указанных лиц, в данном проекте никак не защищены законом. Это обстоятельство, на наш взгляд, требует подготовки соответствующего проекта закона, который должен одновременно вноситься на рассмотрение Парламента с рассматриваемым законопроектом.

5. Нельзя сбрасывать со счетов и тот факт, что введение уголовной ответственности юридических лиц, может на практике породить нарушение антимонопольного законодательства. Здесь мы не исключаем случаи, когда конкурирующие между собой юридические лица будут информировать правоохранительные органы, в целях нейтрализовать своих конкурентов, об их якобы преступной деятельности. Введение уголовной ответственности юридических лиц, породит проблемы в правоохранительных органах и судах. Так, первые столкнутся с проблемой проведения оперативных мероприятий в отношении юридических лиц, а вторые (суды) с проблемой обеспечения присутствия подсудимого юридического лица в зале суда.

В заключении хочу отметить, что, несмотря на серьезность возражений против уголовной ответственности юридических лиц, эта идея продолжает оставаться крайне привлекательной, по крайней мере, по отношению к отдельным видам преступных деяний. Так, российский ученый Э. Жевлаков пишет, что признание юридических лиц субъектами преступления может оказаться полезным для осуществления некоторых задач уголовного права. Например, юридическое лицо может быть привлечено к ответственности за совершение экологических преступлений. «Существующая практика реализации норм экологического права, позволяющих остановить деятельность предприятия, запретить выпуск экологически вредной продукции при негативном воздействии на окружающую среду не может решить проблемы борьбы с отравлением и загрязнением природы, поскольку не разработан механизм их действия, механизм полной компенсации ущерба, причиненного экологическим правонарушением здоровью граждан. В частности, невозможно и некому предъявить иск в суде от имени населения к заводам, выпускающим экологически несовершенные автомобили или иную вредную продукцию» [6].

Разделяя отчасти данное мнение, отметим, что введение уголовной ответственности юридических лиц за совершение хотя бы только этой группы преступлений, данную проблему не решит, а загонит ее только в глубь. Поскольку в этом случае отпадет необходимость в разработке механизма полной компенсации ущерба и т.п. Все вышеизложенное приводит нас к выводу, что вопрос введения уголовной ответственности юридических лиц в Казахстане является преждевременным.

В тоже время нельзя обойти молчанием проблему, когда под прикрытием юридических лиц совершаются корыстные преступления. Выход из этой ситуации мы видим следующий.

Дополнить часть 1 статьи 54 «Обстоятельства, отягчающие уголовную ответственность и наказание» УК РК новым подпунктом «р) совершение преступления лицом, с использованием юридического лица или юридических лиц, где оно работает или является их учредителем», а в Особенной части УК РК предусмотреть составы преступлений с соответствующим квалифицирующим признаком.

В качестве другого решения этого вопроса можно было бы предложить заимствовать с определенными коррективами изложенную выше практику Латвийской Республики.

Литература:

1. Стенограмму пленарного заседания Мажилиса по обсуждению проекта УК РК, направленную на рассмотрение в Сенат Парламента РК 8 мая 1997 года. № 500-І МП. С.484-485;

2. Интернет ресурс: www.inform.kz от 5 июня 2009 сайт Верховного Суда РК;

3. Ситковский И. Проблемы ответственности юридических лиц в уголовном законодательстве // Уголовное право. 2002. № 4. С. 42-43;

4. Глава в редакции закона от 05.05.2005 года, вступившего в силу 01.10.2005года;

5. Интернет-ресурс Каултай С. Уголовная ответственность юридических лиц: не будем спешить. 11 февраля 2010. www.zakon.kz;

6. Жевлаков Э. К вопросу об ответственности юридических лиц за совершение экологических преступлений // Уголовное право. 2002. № 1. С. 112.

Яременко Александра Сергіївна
Курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Тищенко Владислава Віталіївна
Курсант факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної Поліції України,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15332320>

ОСОБЛИВОСТІ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Yaremenko Oleksandra Serhiivna
Tishchenko Vladyslav Vitaliivna
Kopylov Eduard Volodymyrovych

FEATURES OF REMOVING INFORMATION FROM ELECTRONIC INFORMATION SYSTEMS

Анотація.

У статті розглядаються особливості зняття інформації з електронних інформаційних систем. Аналізуються правові та технічні аспекти цього процесу, включаючи: правові основи, а саме, відповідні статті Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України, що регулюють зняття інформації з електронних систем; технічні засоби - методи та інструменти, що використовуються для зняття інформації, а також особливості їх застосування в різних типах електронних систем. Детально розглянуто порядок проведення зняття інформації, включаючи отримання дозволу, фіксацію процесу та подальше використання отриманих даних. Проаналізовано заходи щодо захисту інформації під час її зняття, а також відповідальність за порушення встановлених процедур.

Abstract.

The article examines the features of removing information from electronic information systems. The legal and technical aspects of this process are analyzed, including: legal foundations, namely, the relevant articles of the Constitution of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine that regulate the removal of information from electronic systems are considered; technical means - methods and tools used to remove information, as well as the features of their application in various types of electronic systems. The procedure for removing information is considered in detail, including obtaining permission, recording the process and further use of the obtained data. Measures to protect information during its removal are analyzed, as well as liability for violation of established procedures.

Ключові слова: електронні інформаційні системи, органи, що здійснюють зняття інформації з електронних інформаційних систем, система логічного захисту, приватне спілкування.

Keywords: electronic information systems, bodies that remove information from electronic information systems, logical protection system, private communication.

У сучасному світі, де цифрові технології пронизують усі аспекти нашого життя, електронні інформаційні системи (ЕІС) стали не лише основним інструментом для зберігання та обробки даних, але й ключовим джерелом доказів у різноманітних розслідуваннях та судових процесах. З огляду на стрімкий розвиток кіберзлочинності, зростання кількості спорів, пов'язаних з інтелектуальною власністю, та необхідність забезпечення національної безпеки, питання актуальності особливостей зняття інформації з ЕІС набуває першорядного значення. Зростання складності інформаційних систем та кіберза-

гроз підвищує актуальність особливостей зняття інформації. Зловмисники постійно вдосконалюють свої методи, використовуючи шифрування, стегаграфію, руткіти та інші технології для приховування своєї діяльності. Правоохоронним органам та фахівцям з інформаційної безпеки необхідно володіти сучасними знаннями та інструментами для виявлення та фіксації цифрових слідів у таких складних умовах (European Union Agency for Cybersecurity (ENISA) Threat Landscape Report). Юридична значущість цифрових доказів постійно зростає. У багатьох країнах цифрові докази все частіше використовуються в судах для встановлення

істини у кримінальних, цивільних та адміністративних справах. Проте їхня допустимість залежить від дотримання встановлених процедур збору, фіксації та збереження, що підкреслює важливість розуміння особливостей зняття інформації з ЕІС відповідно до законодавства (Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг"). Розвиток технологій та поява нових типів пристроїв також зумовлює необхідність постійного оновлення знань та підходів до зняття інформації. Мобільні пристрої, хмарні сервіси, пристрої Інтернету речей (IoT) генерують унікальні типи даних, які потребують спеціалізованих методів для їхнього отримання та аналізу (докладні звіти Gartner про нові технології). Міжнародна співпраця у сфері кіберборотьби також підкреслює актуальність уніфікованих підходів до зняття та обміну цифровими доказами. Кіберзлочини часто мають транскордонний характер, що вимагає узгоджених дій та стандартів у сфері цифрової криміналістики (Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність). Актуальність особливостей зняття інформації з електронних інформаційних систем зумовлена низкою факторів, включаючи зростання обсягів цифрових даних, зростання складності інформаційних систем та кіберзагроз, зростаючу юридичну значущість цифрових доказів, розвиток нових технологій, необхідність міжнародної співпраці та важливість дотримання етичних норм. Розуміння та врахування цих особливостей є критично важливим для ефективного забезпечення національної безпеки, боротьби зі злочинністю та захисту прав громадян в умовах цифрової трансформації суспільства.

Відомо, що процес зняття інформації з ЕІС має свої специфічні особливості, які необхідно враховувати для забезпечення його законності, ефективності та збереження цілісності доказів. Однією з ключових особливостей є нематеріальність інформації. На відміну від традиційних носіїв, інформація в ЕІС існує у вигляді електронних сигналів та двійкових кодів. Це зумовлює необхідність використання спеціалізованих технічних засобів та програмного забезпечення для її виявлення, копіювання та аналізу. Іншою важливою особливістю є динамічність та мінливість даних. Інформація в ЕІС може бути легко змінена, видалена або зашифрована, що вимагає оперативності та точності при її фіксації. Затримка або помилка в процесі зняття може призвести до втрати важливих доказів. Розподіленість та складність архітектури сучасних ЕІС також створює певні труднощі. Інформація може зберігатися на різних серверах, у хмарних сховищах, на персональних комп'ютерах та мобільних пристроях, що ускладнює її централізоване отримання. Розуміння архітектури конкретної ЕІС є критично важливим для визначення оптимальних методів зняття інформації. Крім того, слід враховувати різноманітність форматів даних. ЕІС оперують з текстами, зображеннями, аудіо- та відеофайлами, базами даних, файлами та іншими типами даних, кожен з яких потребує спеціальних інструментів для обробки та аналізу.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оптимізацію взаємодії між негласними та гласними слідчими діями, розробку ефективних алгоритмів їх проведення, а також оцінку впливу окремих видів НСРД на дотримання прав людини [6, с. 38]. Перспективи дослідження теми «Поняття, завдання, види негласних слідчих (розшукових) дій та їх місце в системі слідчих (розшукових) дій» охоплюють широкий спектр питань - від удосконалення правового регулювання до впровадження сучасних технологій у слідчу практику. Подальший розвиток цієї сфери є необхідним для підвищення ефективності кримінального процесу та забезпечення балансу між потребами правоохоронної діяльності та дотриманням прав людини.

Так ст. 251 КПК України закріплює вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення НСРД, які повинні містити всі передбачені цією статтею відомості та реквізити. Виходячи з аналізу глави 21 КПК, та інформації з певних наукових джерел ми можемо дійти висновку що встановлений порядок здійснення НСРД встановлює більш високий рівень забезпечення прав і свобод людини шляхом звуження підстав проведення зняття інформації з ЕІС, та регламентацію заходів забезпечення провадження. Розглянуті нами питання носять дискусійний характер та потребують обговорення з метою їх подальшого вдосконалення в практичній діяльності щодо попередження, виявлення і припинення злочинів [7].

Майстерність вимагає спеціальних знань, навичок та умінь. Це підкреслює необхідність постійної самоосвіти, підвищення кваліфікації і участі в відповідних навчальних заходах та тренінгах. Доцільно вживати наступні заходи: забезпечити стале та стабільне фінансування; постійно підвищувати кваліфікацію; проводити постійну розробку нових та модернізацію наявних технічних засобів, впроваджувати інноваційні технології [8]. В сучасних умовах функціонування нашої держави вкрай важливо, щоб співробітники кримінальних підрозділів Національної поліції України дотримувалися всіх відповідних правил і процедур проведення зняття інформації з ЕІС в межах негласних слідчих (розшукових) дій для забезпечення законності та справедливості в їхній роботі [9].

Захист прав людини при проведенні зняття інформації з ЕІС в межах НСРД, як важливий інструмент у сфері правопорядку та боротьби зі злочинністю, відіграє ключову роль у діяльності Національної поліції України та дозволяє виявити законодавчі прогалини, недоліки у діяльності правоохоронних органів та розробити ефективні стратегії боротьби зі злочинністю [10]. Якість та повнота розкриття злочинів органами НПУ безпосередньо пов'язана з умінням застосовувати розвідувальну аналітику та накопичувати, використовувати, обробляти та аналізувати оперативну інформацію, отриману з різних джерел [11].

Умови сьогодення вказують на необхідність перегляду нормативно-правового забезпечення діяльності органів та підрозділів Національної поліції, залучених до виявлення та розслідування воєнних

злочинів. Крім того, на сьогодні існує необхідність запровадження відповідних курсів підвищення кваліфікації працівників таких органів та підрозділів [12].

Порядок зняття інформації з електронних інформаційних систем. Даний порядок являє собою багатогранний процес, що вимагає ретельного дотримання правових норм, внутрішніх регламентів та технічних процедур. У своїй суті, цей процес спрямований на отримання доступу до цифрових даних, їх копіювання та подальше використання з чітко визначеною метою, будь то розслідування правопорушень, забезпечення кібербезпеки, проведення аудиту, відновлення даних після збоїв або виконання інших службових чи законних завдань. Першим важливим етапом є визначення правових підстав для здійснення зняття інформації. У правовій державі, якою є Україна, будь-яке втручання в інформаційні системи та доступ до приватних чи службових даних має бути чітко обґрунтоване законом. Це можуть бути ухвали судових органів, постанови слідчих у рамках кримінальних проваджень, офіційні запити від уповноважених державних органів, або ж внутрішні розпорядження керівництва організації, видані відповідно до чинних положень та політик безпеки. У випадках, коли зняття інформації стосується персональних даних, обов'язковою умовою є дотримання вимог Закону України "Про захист персональних даних", що може включати отримання згоди суб'єкта даних, якщо інше не передбачено законом. Після визначення правових підстав необхідно отримати відповідну авторизацію. Особа, відповідальна за зняття інформації, повинна мати офіційний документ, що підтверджує її право на здійснення таких дій. Це може бути письмовий наказ, розпорядження, ухвала суду або інший документ, виданий уповноваженою особою. Без належної авторизації будь-які дії зі зняття інформації можуть бути кваліфіковані як неправомірні та мати відповідні юридичні наслідки. На підготовчому етапі здійснюється низка важливих дій, спрямованих на забезпечення ефективності та безпеки процесу. Перш за все, чітко визначається обсяг інформації, яка підлягає зняттю. Необхідно уникати копіювання надлишкових даних, які не мають безпосереднього відношення до поставленої мети. Далі відбувається вибір інструментів та методів зняття. Залежно від типу ЕІС (локальний комп'ютер, сервер, мережеве обладнання, мобільний пристрій, хмарне сховище тощо), її операційної системи, формату даних та обсягу інформації, можуть використовуватися різноманітні програмні та апаратні засоби. Це можуть бути стандартні утиліти операційної системи, спеціалізоване програмне забезпечення для копіювання та аналізу даних, інструменти для створення образів дисків, обладнання для перехоплення мережевого трафіку тощо. Ключовим аспектом підготовки є забезпечення цілісності та автентичності інформації. Щоб уникнути будь-яких маніпуляцій або випадкових змін даних під час копіювання, застосовуються різні технічні засоби, такі як обчислення контрольних сум до, а також після копію-

вання, використання цифрових підписів для підтвердження незмінності даних. У деяких випадках може бути доцільним проведення резервного копіювання всієї ЕІС або її окремих компонентів перед початком зняття інформації, щоб уникнути втрати даних у разі виникнення непередбачуваних ситуацій. Також на цьому етапі здійснюється підготовка носіїв інформації - зовнішніх жорстких дисків, USB-накопичувачів або інших пристроїв, які відповідають вимогам щодо об'єму пам'яті та безпеки зберігання. Безпосередній процес зняття інформації включає доступ до ЕІС з використанням наданих облікових даних або спеціальних технічних засобів, копіювання визначеного обсягу інформації на підготовлені носії та обов'язкове протоколювання всіх дій. У протоколі фіксуються час початку та завершення процесу, ідентифікаційні дані особи, яка здійснює зняття, перелік скопійованих файлів або записів, використані інструменти та методи, а також контрольні суми (якщо застосовувалися). Після завершення копіювання проводиться контроль цілісності шляхом порівняння контрольних сум або іншими методами верифікації. На завершальному етапі здійснюється оформлення результатів зняття інформації. Складається детальний акт або протокол, який містить всю інформацію про процес, включаючи правові підстави, авторизацію, перелік знятих даних, використані засоби, контрольні суми та підписи всіх залучених осіб. Знята інформація разом з актом/протоколом передається на безпечне зберігання у визначене місце з обмеженим доступом, де забезпечуються належні умови для її збереження відповідно до вимог законодавства та внутрішніх політик безпеки. У деяких випадках, після завершення необхідних дій з отриманою інформацією, може виникнути потреба у безпечному знищенні тимчасових копій даних.

Підсумовуючи зазначимо, що процес зняття інформації з електронних інформаційних систем є складним та відповідальним завданням, що має низку важливих особливостей. На відміну від роботи з аналоговими носіями, отримання цифрових даних вимагає не лише технічних знань та навичок, але й глибокого розуміння правових засад та процедур. Ключовими особливостями цього процесу є обов'язкове дотримання законодавства, отримання належної авторизації, ретельне планування та підготовка, забезпечення цілісності та автентичності знятої інформації, детальне протоколювання всіх дій та гарантування її безпечного зберігання. Неуважність до будь-якого з цих аспектів може призвести до серйозних наслідків, включаючи визнання отриманих даних недопустимими, порушення прав громадян, виникнення юридичних спорів та навіть кримінальну відповідальність. Тому, зняття інформації з ЕІС має здійснюватися виключно кваліфікованими фахівцями з дотриманням усіх встановлених норм і правил, забезпечуючи законність, обґрунтованість та прозорість кожної дії. Усвідомлення цих особливостей є критично важливим для забезпечення ефективного та правомірного використання цифрової інформації в різних сферах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.04.2025р.).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.04.2025р.).
3. Пол Чихонскі, Том Мілар, Тім Гранс Карен Скарфоне. Настанова з комп'ютерної криміналістики Національного бюро розслідувань США (NIST). Спеціальне видання стандарту (SP) 800-61 Друга редакція. Спеціальне видання стандарту NIST. Рекомендації Національного інституту стандартів і технології США. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.800-61r2.pdf>(дата звернення: 19.04.2025р.).
4. Підручник "Цифрова криміналістика" під редакцією В.В. Кривошеєва. <https://dspace.univd.edu.ua> (дата звернення: 19.04.2025р.)
5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 19.04.2025р.).
6. Доценко І., Копилов Е.В. Щодо поняття та видів оперативних підрозділів національної поліції України, які здійснюють оперативну розшукову діяльність. The 8 th International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects”(May 1-3, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 438 p.2023.
7. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023.С. 33-37.
8. Слабких З.А., Пащенко О.О., Копилов Е.В. Застосування кримінального аналізу підрозділами національної поліції України у протидії злочинності. Colloquium-journal № 29 (188) 2023.С. 65-68.
9. Пузанов М.В., Пугаченко С.О., Копилов Е.В. Щодо окремих питань проведення НС(Р)Д кримінальними підрозділами національної поліції України. Colloquium-journal № 30 (189) 20.11.2023. С.83-86.
10. Гриб Б.В., Мелащенко В.К., Копилов Е.В. Правове регулювання кримінального аналізу в діяльності Національної поліції України. Colloquium-journal № 28 (187) 2023. С.4-7.
11. Копилов Е.В. Щодо значення кримінального аналізу в розкритті злочинів. Матеріали II всеукраїнської наук.- практи. конф., (м. Одеса, 29 жовтня 2021)- Одеса: видав-во ОЮІ НУВС, 2021. С. 38-40.
12. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching: scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P.40-53.

Colloquium-journal №48 (241), 2025

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu. *нотатки*

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>